

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

МЕХАНІЗМ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА
НАГЛЯДУ У ПЕРІОД ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала: студентка VI курсу,
групи 672-3, денної форми навчання
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»
Цуркан Віолета Вікторівна _____

Керівник:
доцент кафедри фінансів і кредиту
Харабара Віолетта Миколаївна _____

До захисту допущено на засіданні кафедри
протокол № ____ від _____ 2023 р.

Завідувач кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

АНОТАЦІЯ

Цуркан В.В. Механізм банківського регулювання та нагляду у період економічної кризи. – Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

У кваліфікаційній роботі проведено дослідження теорії і практики механізму банківського регулювання та нагляду у період економічної кризи. Визначена економічна сутність банківського регулювання та нагляду, розглянута організаційна структура та проаналізовані основні інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні. Здійснено оцінку системи формування та ефективності банківського нагляду в Україні, досліджені проблемні аспекти банківського нагляду, зокрема, підходи до регулювання проблемних банків, а розроблені рекомендації щодо удосконалення механізмів наглядового реагування та впливу на проблемні банківські установи.

Ключові слова: банк, банківське регулювання, банківський нагляд, проблемні банки, фінансовий стан, фінансова стійкість, ліквідність банку.

ANNOTATION

Tsurkan V. Mechanism of banking regulation and supervision during the economic crisis. – Manuscript. Qualification work for obtaining the second (master's) level of higher education in specialty 072 «Finance, banking and insurance». Yuri Fedkovich Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

In the qualifying work, a study of the theory and practice of the mechanism of banking regulation and supervision during the period of the economic crisis was carried out. The economic essence of banking regulation and supervision is defined, the organizational structure is considered and the main instruments of banking regulation and supervision in Ukraine are analyzed. An assessment of the system of formation and effectiveness of banking supervision in Ukraine was carried out, problematic aspects of banking supervision were investigated, in particular, approaches to the regulation of problem banks, and recommendations were developed for improving the mechanisms of supervisory response and influence on problematic banking institutions.

Key words: bank, banking regulation, banking supervision, problem banks, financial condition, financial stability, bank liquidity.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В.В. Цуркан

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ	7
1.1. Економічна сутність банківського регулювання та нагляду	7
1.2. Організаційна структура банківського нагляду.....	11
1.3. Інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні.....	15
Висновки до розділу 1.....	20
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ.....	22
2.1. Аналіз банківського нагляду України в сучасних умовах	22
2.2. Оцінка системи формування банківського нагляду в Україні.....	27
2.3. Проблемні банки в практичній діяльності банківського нагляду	33
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ТА РИЗИКІВ	39
3.1. Основні шляхи формування ефективної системи банківського нагляду в сучасних кризових умовах.....	39
3.2. Удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки	45
Висновки до розділу 3.....	48
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

Актуальність дослідження. Банки відіграють фундаментальну роль в економіці загалом та фінансовій системі зокрема. Вони надають кошти домогосподарствам, підприємствам та урядам, сприяючи торгівлі, інвестиціям та щоденним транзакціям. Під час економічного спаду або кризи стабільності цих установ загрожують різні фактори, такі як збільшення кількості неповернень кредитів або раптове падіння вартості інших наявних на балансі активів. Якщо банки втрачають стійкість або стикаються зі значними проблемами, це може посилити вплив кризи, що призведе до подальшого економічного спаду, втрати довіри і навіть соціальних заворушень.

Банківське регулювання та нагляд спрямовані на забезпечення стабільності та цілісності фінансової системи. Під час економічних негараздів регулятори можуть вживати конкретних заходів для підтримки банків, що перебувають у скрутному становищі, таких як вливання капіталу, забезпечення ліквідності або запровадження певних обмежень на рівень прийнятого ризику. Ці заходи допомагають відновити стабільність проблемних установ, або ж мінімізувати негативний вплив цих процесів на довіру до банківської системи підприємств і населення. Окрім активних заходів реалізують і пасивні, попереджувальні, які проявляються у постійному моніторингу поточного стану справ у цій сфері.

Крім того, під час економічної кризи часто зростає ризик фінансових зловживань або шахрайства, оскільки установи можуть піддаватися спокусі взяти на себе надмірний ризик, щоб компенсувати збитки або приховати свої фінансові проблеми. Ефективне регулювання та нагляд слугують стримуючим фактором проти такої поведінки, забезпечуючи прозорість, підзвітність та етичність ведення бізнесу.

Дослідженнями у цій сфері займалися такі автори, як Балицька М. В., Благун І. І., Боднар О.А., Бонецький О. О., Бровенко К. С., Варцаба В. І.,

Венгуренко Т., Гордієнко Т., Джафарова О., Еркес О., Заруцька О.П., Ковальова О.М., Ніколаєва А. М., Онишко С., Павлов Р.А., Петрик О., Полагнин Д. Д., Політило М. П., Пурій Г. М., Руда О. Л., Севрук В. Г., Сербин Р. А., Сіренко Н.М.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні напрямів удосконалення банківського регулювання та нагляду України в умовах посилення зовнішніх загроз та ризиків.

Відповідно, завданнями в межах дослідження є:

- визначити економічну сутність банківського регулювання та нагляду;
- розглянути організаційну структуру банківського нагляду в Україні;
- проаналізувати основні інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні;
- провести детальний аналіз банківського нагляду України в сучасних умовах;
- оцінити систему формування та ефективність банківського нагляду в Україні;
- дослідити проблемні аспекти банківського нагляду, зокрема, підходи до регулювання проблемних банків;
- вивчити основні шляхи формування ефективної системи банківського нагляду в Україні, з урахуванням сучасних кризових умов;
- розробити рекомендації щодо удосконалення механізмів наглядового реагування та впливу на проблемні банківські установи.

Об'єктом дослідження є банківська галузь України.

Предметом дослідження є система нагляду та регулювання банківської сфери в Україні.

Інформаційна база дослідження включає в себе дані НБУ. Крім цього, звертається увага на дані міжнародних організацій щодо впровадження інновацій у саптех та регтех.

У дослідженні були застосовані як загальнонаукові, так і спеціальні методи. Серед загальнонаукових методів виділяються: аналіз причинно-наслідкових зв'язків, перехід від абстракції до конкретики, метод аналогії,

структурно-функціональний підхід, класифікація та ін. Застосовувалися також емпіричні методи, зокрема горизонтальний та вертикальний аналіз, прямий математичний розрахунок та інші.

Наукова новизна одержаних результатів дослідження полягає в наступному:

- набуло подальшого розвитку визначення банківського регулювання та нагляду, яке представляє собою динамічну систему впливу на банківські організації відповідно до нових викликів та загроз, спрямовану на підтримку довіри до фінансової системи, забезпечення платоспроможності та ліквідності банків, а також захист вкладників від надмірних ризиків. взаємодії між банківською та іншими частинами фінансового ринку;
- систематизовані інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні, які охоплюють комплексний набір інструментів, починаючи від встановлення операційних вимог до банків і закінчуючи управлінням золотовалютними резервами.

Апробація та практичне значення результатів дослідження. Практична значущість результатів дослідження полягає в тому, що запропоновані автором шляхи удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки можуть бути використані центральним банком України.

Структура кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг магістерської роботи становить 57 сторінок друкованого тексту, основний міст роботи викладено на 52 сторінках. Робота містить 15 рисунків, список використаних джерел включає 42 найменування.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ МЕХАНІЗМУ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ

1.1. Економічна сутність банківського регулювання та нагляду

Банки відіграють ключову роль на фінансовому ринку в умовах відсутності розвиненого фондового ринку, а тому питання забезпечення їх стабільного, прозорого і прогнозованого положення є вкрай важливим. У такому контексті підвищується актуальність дослідження системи банківського регулювання та нагляду зі сторони НБУ та інших учасників процесу.

Банківське регулювання – це система правил, стандартів і практик, які встановлюють і застосовують керівні органи для забезпечення прогнозованості, надійності та цілісності банківської системи. Ці правила покликані мінімізувати ризики для вкладників, сприяти стабільності фінансової системи та запобігати зловживанню банками своїм домінантним положенням на фінансовому ринку.

З іншого боку, банківський нагляд – це процес, за допомогою якого регуляторні органи здійснюють моніторинг діяльності фінансових установ з метою встановлення їх відповідності встановленим нормам і виявлення потенційних загроз фінансовій стабільності. Процес передбачає регулярну перевірку бухгалтерських даних, операцій та ділової практики банків, а також оцінку їхніх систем управління ризиками[38, с.79]. Нагляд має на меті забезпечити, щоб діяльність банків відповідала ширшим цілям фінансової стабільності, захисту прав споживачів та цілісності банківської системи.

Банківське регулювання та нагляд разом представляють собою динамічну систему, що постійно розвивається та удосконалюється відповідно до нових викликів та загроз, спрямовану на підтримку довіри до фінансової системи, забезпечення платоспроможності та ліквідності банків, а також захист вкладників від надмірних ризиків. У цьому контексті регуляторні органи використовують низку інструментів, таких як стрес-тестування, інспекційні

перевірки на місцях та аналіз даних для оцінки та моніторингу стану окремих банків і банківського сектору в цілому.

З макропруденційної точки зору банківське регулювання та нагляд мають вирішальне значення для запобігання накопиченню системних ризиків, які можуть призвести до масштабних фінансових криз. Це означає, що регулятори, окрім аналізу окремих установ, також враховують взаємозв'язок між фінансовими установами та потенціал поширення ризику, зосереджуючи увагу на вразливих місцях, які можуть посилити шоки та підірвати банківську систему в цілому.

Сучасна система банківського регулювання та нагляду часто формується на основі уроків минулих фінансових криз. Ключовими принципами у такому контексті є прозорість, підзвітність та виваженість, а також забезпечення економічного зростання, захист заощаджень та фінансова інклюзія[11, с.55].

Одним з основних напрямків є встановлення та дотримання пруденційних стандартів. Ці стандарти вимагають від банків підтримувати певні рівні капіталу, ліквідності та левериджу, щоб гарантувати, що вони мають достатньо ресурсів для покриття збитків і продовження своєї діяльності в несприятливих умовах[37, с.17]. Пруденційні стандарти доповнюються стрес-тестуванням, яке моделює екстремальні, але правдоподібні несприятливі сценарії, щоб оцінити стійкість банків до потенційних економічних шоків [29, с.88].

Іншим ключовим напрямком є нагляд за практикою управління ризиками в банках. Регуляторні органи ретельно вивчають, як банки ідентифікують, вимірюють та управляють різними ризиками, включаючи кредитний, ринковий, операційний та репутаційний ризики. Особлива увага приділяється забезпеченню того, щоб банки мали надійні системи внутрішнього контролю та процедури для зменшення цих ризиків.

Захист прав споживачів також є важливим напрямом банківського регулювання та нагляду. Органи влади стежать за тим, щоб банки справедливо ставилися до своїх клієнтів, надавали чітку та прозору інформацію про свої продукти та послуги, а також не вдавалися до оманливої або грабіжницької

практики кредитування. Важливим є встановлення керівних принципів для маркетингу, розкриття інформації та вирішення скарг клієнтів.

Крім того, регуляторні та наглядові органи також зосереджують увагу на управлінні та корпоративній культурі в банках. Важливо, щоб банки мали ефективні структури менеджменту з чіткими функціями та обов'язками вищого керівництва та ради директорів. На відміну від багатьох інших сфер, звертається увага і на особу власників, що також здатні впливати на положення кредитної організації. Регуляторні органи оцінюють, чи сприяє корпоративна культура етичній поведінці, дотриманню законів і нормативних актів та чи надає пріоритет довгостроковим інтересам стейкхолдерів над короткостроковими вигодами.

Боротьба з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму є іншими важливими напрямками банківського регулювання та нагляду. Органи влади встановлюють керівні принципи для забезпечення того, щоб банки мали системи для виявлення та повідомлення про підозрілі транзакції, здійснювали належну перевірку клієнтів та запобігали використанню своїх платформ для незаконної діяльності.

Нарешті, зі стрімким розвитком технологій та появою нових фінансових продуктів і послуг регуляторні та наглядові органи також вирішують проблеми, пов'язані з фінтехом і цифровим банкінгом [1, с.44; 2, с.60]. Процес передбачає встановлення правил для електронних платежів, цифрових валют, онлайн-банкінгу, а також забезпечення того, щоб технологічні інновації не ставили під загрозу безпеку та цілісність фінансової системи.

Банківське регулювання та нагляд є частиною більш широкої сфери фінансового регулювання та нагляду. Хоча ці сфери дещо перетинаються, між ними існують чіткі відмінності, які їх розмежовують. Банківське регулювання та нагляд насамперед спрямовані на забезпечення безпеки, надійності та ефективного функціонування банків і кредитних установ.

З іншого боку, фінансове регулювання та нагляд охоплюють набагато ширше коло фінансових установ та видів діяльності. Це не лише банки, але й

страхові компанії, пенсійні фонди, брокери з цінних паперів, інвестиційні фонди та інші небанківські фінансові установи. Регуляторні та наглядові рамки для цих установ можуть суттєво відрізнятися від банківських, зважаючи на відмінні ризики та бізнес-моделі, пов'язані з ними.

Наприклад, регулювання ринків цінних паперів передбачає нагляд за фондовими біржами, брокерами-дилерами та інвестиційними консультантами. Воно зосереджене на забезпеченні цілісності, прозорості ринку та справедливого ставлення до інвесторів. Такі питання, як інсайдерська торгівля, маніпулювання ринком і точне розкриття фінансової інформації, є центральними в регулюванні цінних паперів.

Аналогічно, регулювання страхових компаній наголошує на тому, що страховики повинні підтримувати адекватні резерви для задоволення майбутніх вимог, сприяти належній практиці андеррайтингу та надавати споживачам чітку і прозору інформацію про поліси.

При цьому, незважаючи на відмінності між банківським та небанківським наглядом і регулюванням протягом останніх років відбувається зближення цих напрямків, адже банківські установи часто слугують материнською компанією для інших видів фінансового бізнесу, наприклад, страхового, інвестиційного, лізингового, а отже традиційний банківський регулятор змушений розширювати сегменти контролю для того, щоб реалізовані ризики у небанківській сфері не призвели до банкрутства банківських установ.

Крім того, з появою фінансових технологій (фінтех) сфера фінансового регулювання розширилася, охопивши цифрові платіжні системи, платформи пірингового кредитування і навіть криптовалюти. Вплив на ці суб'єкти та фінансові продукти вимагає іншого підходу порівняно з традиційною банківською діяльністю, оскільки практичні аспекти їх функціонування суттєво відрізняються.

Отже, банківське регулювання та нагляд представляють собою динамічну систему впливу на банківські організації відповідно до нових викликів та загроз, спрямовану на підтримку довіри до фінансової системи, забезпечення

платоспроможності та ліквідності банків, а також захист вкладників від надмірних ризиків. Ключовими принципами процесу є прозорість, зниження ризику, відповідальність, рівні можливості для банків, превентивність та інші. Банківське регулювання та нагляд зближується з небанківським, адже спостерігається суттєве взаємопроникнення банківського та інших сегментів фінансового ринку.

1.2. Організаційна структура банківського нагляду

Організаційну структуру банківського нагляду можна розглядати з широкого та вузького підходу. У широкому контексті мова йде про участь Верховної ради України, яка приймає закони, направлені на створення умов роботи банків, президента, уряду тощо. Проте у вузькому сенсі ключову роль у сфері банківського нагляду відіграє Національний банк України.

Відповідно до останнього підходу ключовими елементами структури банківського нагляду є Рада НБУ, Секретаріат Ради НБУ, Напрямок пруденційного нагляду (зокрема у контексті контролю банків Департамент інтегрованого нагляду за банками, Департамент інспектування, Департамент ліцензування, Департамент фінансового моніторингу, Департамент моніторингу пов'язаних з банками осіб). Участь НБУ у банківському нагляді полягає у забезпеченні стабільності, платоспроможності та ефективного функціонування банківського сектору в Україні.

Серед різних елементів центрального банку Рада НБУ виділяється як важливий орган. Мандат Ради охоплює широкий спектр обов'язків, включаючи визначення напрямів політики центрального банку, прийняття ключових рішень, пов'язаних з банківським сектором, а також забезпечення загального керівництва та спрямування різних функцій НБУ, включаючи банківський нагляд [10].

Невід'ємною частиною функціонування Ради НБУ є Секретаріат Ради Національного банку України. Цей орган відіграє важливу допоміжну роль для

Ради. Однією з його основних функцій є підготовка експертних висновків та аналітичних матеріалів, які пропонують ґрунтовний та детальний аналіз різних питань, що належать до компетенції Ради. Це інформаційно-аналітична основа для прийняття рішення Радою [39, с.133].

Крім того, Секретаріат відповідає за логістичні та адміністративні аспекти, пов'язані з діяльністю Ради. Обов'язки включають підготовку та проведення засідань Ради, ведення протоколів засідань та забезпечення членів Ради відповідними інформаційними матеріалами з питань, що виносяться на обговорення. По суті, Секретаріат забезпечує безперебійну роботу Ради, надаючи їй всі необхідні дані та матеріально-технічне забезпечення, що сприяє прийняттю обґрунтованих рішень.

В організаційній структурі НБУ на увагу заслуговують кілька ключових напрямів і департаментів, зокрема, напрям пруденційного нагляду та спеціалізовані департаменти в його структурі. Сама назва напрямку пруденційного нагляду робить акцент на встановленні та дотриманні стандартів і норм для підтримання безпеки, надійності та ефективного функціонування банків. Пруденційні норми насамперед стосуються забезпечення того, щоб фінансові установи мали адекватні резерви капіталу, надійні процедури управління ризиками та ефективні структури управління. Ці норми гарантують, що банки є стійкими, здатними витримувати фінансові потрясіння та виконувати свої зобов'язання перед вкладниками та іншими зацікавленими сторонами.

Департамент інтегрованого нагляду за банками відіграє центральну роль у цих зусиллях. Здійснюючи ефективний безвізний банківський нагляд як на індивідуальній, так і на консолідованій основі, цей структурний елемент забезпечує дотримання банками встановлених стандартів. Він також здійснює нагляд за діяльністю провайдерів платіжних послуг, забезпечуючи дотримання ними норм, встановлених законом та нормативно-правовими актами Національного банку України. Значна частина його повноважень полягає в оперативному реагуванні на будь-які порушення з боку банків, інших провайдерів платіжних послуг або будь-яких інших суб'єктів, які можуть бути

об'єктами інспекційних перевірок Національного банку України. Цей механізм швидкого реагування є важливим для попередження та пом'якшення ризиків, які можуть дестабілізувати фінансовий сектор.

Крім того, на Департамент комплексного нагляду за банками покладено обов'язок постійного моніторингу фінансового стану банків. Постійно оцінюючи фінансові показники, він визначає подальші наглядові дії. Такий проактивний підхід до моніторингу гарантує, що потенційні проблеми виявляються на ранніх стадіях, що дозволяє вчасно мінімізувати негативні наслідки. Іншим важливим аспектом роботи департаменту є створення та ведення наглядової звітності, управління наглядовими даними та надання аналітичної підтримки пруденційним функціям Національного банку України.

Нарешті, Департамент інспектування доповнює роботу Департаменту інтегрованого нагляду. Такий структурний елемент відповідає за проведення інспекційних перевірок фінансових установ на місцях[17, с.125]. Ці аудиторські процедури спрямовані на забезпечення дотримання регуляторних стандартів, оцінку якості активів банку, оцінку механізмів внутрішнього контролю та розуміння загального профілю ризиків установи.

Таким важливими частинами НБУ є Департамент ліцензування, Департамент фінансового моніторингу та Департамент моніторингу пов'язаних з банками осіб.

Департамент ліцензування відповідає за реалізацію функцій Національного банку України (НБУ) у сфері реєстрації та ліцензування банків, небанківських фінансових установ та інших суб'єктів господарювання. Структурний елемент відіграє вирішальну роль у забезпеченні участі на фінансовому ринку лише кваліфікованих суб'єктів, що сприяє загальній стабільності фінансового сектору. Зокрема, департамент зосереджується на затвердженні статутів банків та будь-яких подальших змін до них. Він займається ліцензуванням банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, а також веде Державний реєстр банків.

Департамент також здійснює акредитацію філій та представництв іноземних банків, що діють в Україні, та веде Державний реєстр фінансових установ. Відбувається нагляд за попередньою кваліфікацією фізичних або юридичних осіб, які можуть відігравати певну роль у процесі виведення неплатоспроможних банків з ринку[26, с.18]. Департамент видає ліцензії юридичним особам, які надають банкам послуги з інкасації, та погоджує операції, пов'язані з обробкою та зберіганням готівки. Крім того, департамент реалізує узгоджувальні та реєстраційні дії щодо учасників платіжного ринку, в тому числі веде Реєстр платіжних систем, систем розрахунків, учасників цих систем та операторів послуг платіжної інфраструктури.

Департамент фінансового моніторингу відіграє ключову роль у підтримці цілісності фінансової системи. У контексті роботи банків він забезпечує дотримання регуляторних та наглядових вимог у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, а також фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення. Цей структурний елемент також реалізує валютний нагляд за банками та небанківськими фінансовими установами. Його відповідальність поширюється на надання методологічної та методичної допомоги банкам та небанківським установам у виконанні їхніх обов'язків та повноважень у сфері фінансового моніторингу.

Департамент моніторингу пов'язаних з банками осіб, з іншого боку, займається виявленням ознак зв'язків між фізичними особами та банками під час здійснення банківського нагляду. Такі зв'язки можуть впливати на прийняття рішень і ведуть до конфлікту інтересів, що може призвести до виконання операції в інтересах інсайдера, а не банку та його вкладників. Цей департамент готує пропозиції щодо визначення пов'язаних з банками осіб та направляє такі питання на розгляд Комітету з питань нагляду та регулювання діяльності банків, нагляду (оверсайту) платіжних систем. Крім того, він здійснює моніторинг операцій між банками та пов'язаними з ними особами, забезпечуючи дотримання

чинного законодавства та запобігаючи отриманню неправомірної вигоди або шкідливим діям, які можуть завдати шкоди банку або його вкладникам[6, с.177].

По суті, ці департаменти функціонують спільно, але незалежно, під егідою Національного банку України. Вони допомагають забезпечити функціонування банківського та фінансового секторів у межах встановленої законодавчої та регуляторної бази, підтримуючи баланс між заохоченням фінансових інновацій та захистом інтересів вкладників, стейкхолдерів та економіки країни в цілому.

Отже, організаційна структура банківського нагляду в Україні у вузькому сенсі включає в себе структурні елементи НБУ, а саме Раду НБУ, Секретаріат Ради НБУ, Напрямок пруденційного нагляду, який, у свою чергу, формується серед інших Департаментом інтегрованого нагляду за банками, Департаментом інспектування, Департаментом ліцензування, Департаментом фінансового моніторингу, Департаментом моніторингу пов'язаних з банками осіб. Ці учасники процесу забезпечують діяльність банків та фінансових установ у межах встановленої законодавчої та нормативної бази, балансуючи між фінансовими інноваціями та захистом інтересів вкладників. Завдяки такому структурованому нагляду підтримується цілісність, стабільність та прозорість фінансового сектору України.

1.3. Інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні

Відповідно до норм, що містяться у вітчизняному законодавстві, у сфері банківського регулювання та нагляду в Україні інструменти та підходи можна розділити на два основні напрямки: адміністративне регулювання та індикативне регулювання.

Адміністративне регулювання, як впливає з термінології, є більш директивною та приписною формою регулювання. Воно стосується встановлення конкретних правових норм, стандартів і вимог, яких банківські установи повинні неухильно дотримуватися. Суть адміністративного

регулювання полягає в його обов'язковості, тобто в тому, що його недотримання може призвести до примусових дій або штрафних санкцій. Наприклад, мова йде про видачу ліцензій, без яких банки не зможуть функціонувати[9]. Запроваджуючи такі правила, центральний регуляторний орган гарантує, що банки працюють у безпечному та надійному середовищі, тим самим знижуючи системні ризики та захищаючи загальну стабільність фінансової системи.

З іншого боку, індикативне регулювання - це м'якший підхід, який встановлює певні орієнтири. Ця форма регулювання передбачає непрямий вплив на банківську стійкість.

По суті, хоча і адміністративне, і індикативне регулювання слугують кінцевій меті забезпечення стабільності та цілісності банківської системи, вони відрізняються за своїм підходом та застосуванням.

Конкретні інструменти в рамках адміністративного та індикативного регулювання представлені у рис. 1.1.

Встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків є фундаментальним аспектом регулювання. Мова йде про встановлення конкретних критеріїв, яким банки повинні відповідати в різних сферах своєї діяльності, таких як кредитування, інвестиції та операції з іноземною валютою.

Реєстрація банків та ліцензування їхньої діяльності сприяють тому, щоб у банківському секторі працювали лише надійні та кваліфіковані суб'єкти. За допомогою суворого процесу реєстрації потенційні банки оцінюються на предмет їхньої фінансової стійкості, структури управління та довіри до їхнього ключового управлінського персоналу. Ліцензування, з іншого боку, гарантує, що банки мають право здійснювати певну фінансову діяльність.

Іншим важливим інструментом є встановлення обов'язкових економічних нормативів. Це кількісні показники, яких повинні дотримуватися банки, такі як коефіцієнти достатності капіталу, ліквідності та левериджу. Нормативи гарантують, що банки підтримують здоровий фінансовий стан і є стійкими до потенційних економічних шоків.

Рис. 1.1 Інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні

Джерело: складено автором на основі [30; 31; 32]

Визначення резервних вимог до банків також має вирішальне значення. Мова йде про мінімальну суму коштів, яку банки повинні тримати в резерві - у своїх сховищах або в центральному банку. Резервні вимоги діють як буфер безпеки, гарантуючи, що банки мають достатню ліквідність для задоволення раптових потреб у вилученні коштів, і, таким чином, відіграють вирішальну роль у запобіганні вилученню коштів з банків та підтримці довіри громадськості до банківської системи.

Застосування адміністративних або фінансових санкцій є інструментом, яким володіють регуляторні органи для забезпечення дотримання законодавства.

Важливим інструментом є встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банків. Цей аспект охоплює широкий спектр директив, які варіюються від дозволених видів фінансових продуктів, які банк може пропонувати, до операційної практики, якої він повинен дотримуватися. Встановлюючи ці параметри, регуляторні органи гарантують, що банки здійснюють свою діяльність у контрольованому середовищі, забезпечуючи таким чином загальну стабільність фінансової системи.

Не менш важливим є встановлення вимог до банків щодо визначення та розрахунку розмірів ризиків. Банки змушені впроваджувати суворі методології оцінки, кількісної оцінки та управління ризиками. Запроваджуючи ці стандарти визначення ризиків, регуляторні органи підкреслюють важливість проактивного управління ризиками та гарантують, що банки належним чином підготовлені до усунення потенційних вразливостей.

Нагляд за банківською діяльністю слугує регуляторним заходом у режимі реального часу для постійного моніторингу та оцінки діяльності банків. За допомогою періодичних перевірок, аудитів та оглядів регуляторні органи можуть оцінити фінансовий стан банку, його відповідність встановленим нормам та схильність до ризику.

Визначення процентної політики відіграє ключову роль в управлінні грошово-кредитною сферою і тісно пов'язане з ширшими економічними цілями країни. Встановлюючи процентні ставки, центральні банки впливають на вартість запозичень, інвестиційні апетити та загальну пропозицію грошей в економіці. Таким чином, процентна політика стає основним інструментом управління інфляцією, стимулювання економічного зростання або стабілізації фінансового ринку в часи нестабільності.

На додаток до цих інструментів регулювання, надання рекомендацій щодо діяльності банку є більш м'яким підходом до управління банками. Замість суворих директив, ці рекомендації слугують вказівками або найкращими практиками, яких банкам слід дотримуватися. Вони можуть охоплювати такі

сфери, як корпоративне управління, етичні банківські практики або інновації у фінансовому просторі.

Рефінансування банків є ключовим монетарним інструментом, що використовується центральними банками для управління ліквідністю у фінансовій системі. Пропонуючи короткострокові кредити банкам, зазвичай під заставу, центральні банки забезпечують достатній рівень ліквідності в банківській системі для задоволення повсякденних операційних потреб.

Управління золотовалютними резервами є важливим інструментом, що використовується центральними банками для стабілізації національної валюти, управління ліквідністю та підтримання довіри на фінансових ринках. Золотовалютні резерви, які зазвичай складаються із золота, іноземної валюти та інших резервних активів, можуть бути використані для інтервенцій на валютному ринку.

Операції на відкритому ринку з цінними паперами відіграють важливу роль у реалізації монетарної політики. У контексті впливу на банки важливими є операції з ОВДП, які на поточний момент становлять значну частку у портфелі кредитних організацій.

Регулювання імпорту та експорту капіталу має важливе значення для контролю над потоками грошей через кордони [4, с.154]. Запроваджуючи контроль або лібералізуючи рух капіталу, регуляторні органи можуть впливати на прямі іноземні інвестиції, портфельні інвестиції і навіть грошові перекази. Окрім інших суб'єктів, банки також відчують вплив цього інструменту.

Нарешті, регулювання кореспондентських відносин є невід'ємною частиною міжнародної банківської діяльності. Мова йде про угоди між двома банками, за якими один банк надає послуги від імені іншого.

Висновки до розділу 1

Підводячи підсумок, зазначимо, що у процесі вивчення теоретичних засад механізму банківського регулювання та нагляду сформульовані наступні висновки:

- вказана економічна сутність банківського регулювання та нагляду. Воно представляє собою динамічну систему впливу на банківські організації відповідно до нових викликів та загроз, спрямовану на підтримку довіри до фінансової системи, забезпечення платоспроможності та ліквідності банків, а також захист вкладників від надмірних ризиків. Основними засадами процедури є відкритість, мінімізація ризиків, відповідальність, однакові шанси для банківських установ, профілактичні заходи та ін. Регулювання у банківській сфері все більше стає схожим на небанківське, через зростання взаємодії між банківською та іншими частинами фінансового ринку.

- представлена організаційна структура банківського нагляду. Організаційна структура банківського нагляду в Україні у вузькому сенсі включає в себе структурні елементи НБУ, а саме Раду НБУ, Секретаріат Ради НБУ, Напрямок пруденційного нагляду, який, у свою чергу, формується серед інших Департаментом інтегрованого нагляду за банками, Департаментом інспектування, Департаментом ліцензування, Департаментом фінансового моніторингу, Департаментом моніторингу пов'язаних з банками осіб. Ці департаменти спільно забезпечують дотримання законодавства у різних сферах - від реєстрації та ліцензування банків до боротьби з відмиванням грошей і виявлення зв'язків між банками та пов'язаними з ними особами. Така надійна організаційна ієрархія забезпечує надійність та надійність банківського сектору України.

- систематизовані інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні. В Україні банківське регулювання та нагляд охоплюють комплексний набір інструментів, починаючи від встановлення операційних вимог до банків і закінчуючи управлінням золотовалютними резервами. Операції на відкритому

ринку з цінними паперами, а також регулювання притоку та відтоку капіталу відіграють ключову роль у забезпеченні монетарної стабільності та стійкості фінансової системи. Крім того, регулювання кореспондентських відносин між банками, необхідне для здійснення міжнародних транзакцій, підтримує цілісність ширшої фінансової екосистеми завдяки дотриманню глобальних стандартів.

РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА СИСТЕМИ РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ НАЦІОНАЛЬНИМ БАНКОМ УКРАЇНИ

2.1. Аналіз банківського нагляду України в сучасних умовах

В Україні сформована надійна методична основа для забезпечення стійкості банківської сфери завдяки застосуванню інструментів банківського нагляду, проте важливо зрозуміти їх ефективність, особливо в умовах збройної агресії РФ проти України.

Одним з найважливіших інструментів є встановлення банківських нормативів. Динаміка показників регулятивного капіталу банківського сектору України з 2018 року по вересень 2023 року дає комплексне уявлення про стійкість банківського сектору в умовах значних геополітичних та економічних викликів, зокрема повномасштабного вторгнення Росії у 2022 році. Регулятивний капітал стабільно зростає з 2018 року, досягнувши 258 млрд грн у вересні 2023 року. Це підвищення відбувалося з року в рік, навіть у 2022 році, коли конфлікт з Росією посилювався. Висхідний тренд свідчить про те, що український банківський сектор зберігає траєкторію зростання накопичення капіталу, що вказує на міцний фундамент та стійкість.

Коефіцієнт достатності (адекватності) регулятивного капіталу є важливим показником для оцінки здоров'я та стабільності банківської системи. Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу має становити не менше 10% відповідно до рішення НБУ як ключового органу банківського нагляду, і, як бачимо, протягом багатьох років цей показник залишався вищим за цей поріг. Зокрема, у 2022 році, незважаючи на триваючий конфлікт, показник дещо зріс порівняно з попереднім роком - до 19,68%, що свідчить про ефективність чинного банківського регулювання. До вересня 2023 року індикатор посилювався до 24,94%, що свідчить про подальше зміцнення загального стану сектору.

Аналогічно, норматив достатності основного капіталу, який має становити не менше 7%, залишався вищим за цей ліміт протягом усього періоду, що вивчається. У 2021 році він знизився до 11,99%, але у 2022 році на тлі конфлікту відновився, досягнувши 13,12%. Таку стійкість можна пояснити надійним регуляторним наглядом, ефективним управлінням ризиками та стратегічними заходами, вжитими банками у відповідь на геополітичну ситуацію. До вересня 2023 року вона ще більше покращилася до 14,94% (Рис. 2.1).

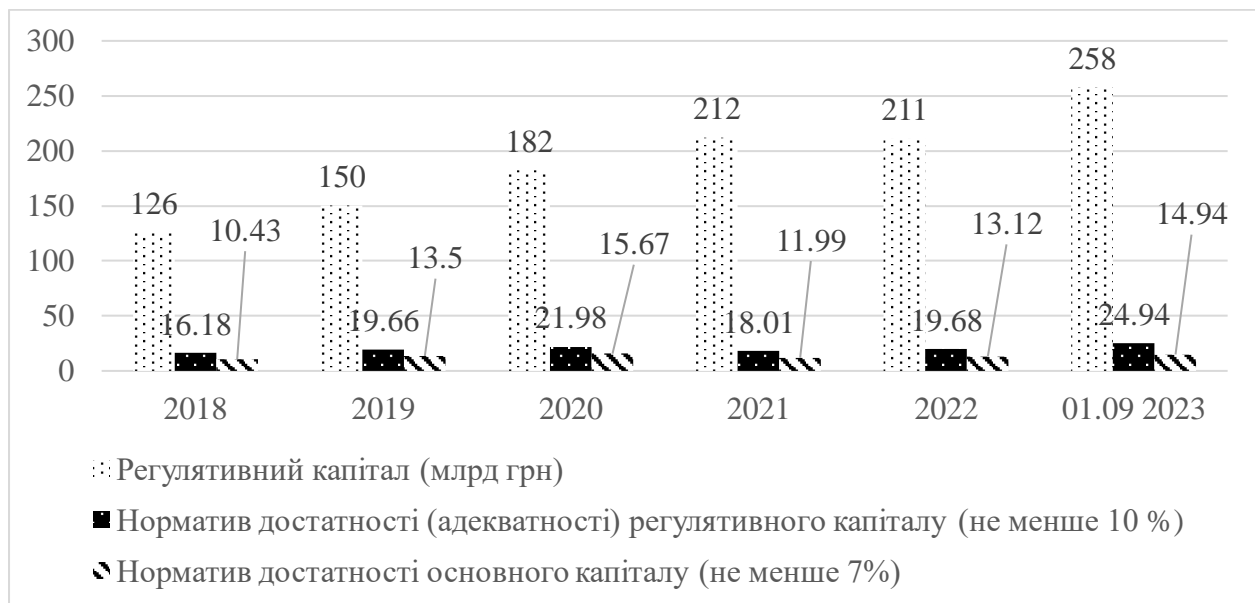

Рис. 2.1 Динаміка показників регулятивного капіталу банківського сектору України в 2018-вересні 2023 року

Джерело: складено автором на основі [13;8;19]

Аналізуючи ці цифри в контексті аналізу банківського нагляду в Україні в сучасних умовах, стає очевидним, що, незважаючи на екстремальний зовнішній тиск вторгнення, регуляторна база банківського сектору залишилася ефективною. Постійне зростання капіталу та підтримання нормативів адекватності капіталу на рівні, що перевищує відповідні порогові значення, підкреслюють надійність та стійкість української банківської системи.

Також НБУ приділяє значну увагу ризикам в межах кредитної роботи українських банків. Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента демонструє послідовне зниження з 19,83% у 2018 році до

16,11% у вересні 2023 року. Тенденція свідчить про зменшення загроз, пов'язаних з окремими контрагентами, що вказує на те, що банки диверсифікують свої портфелі та мінімізують потенційний вплив дефолту будь-якого окремого позичальника. Очевидно, що банки дослухаються до рекомендацій регулятора, що призводить до більш збалансованого розподілу кредитного ризику в їхніх портфелях (Рис. 2.2).

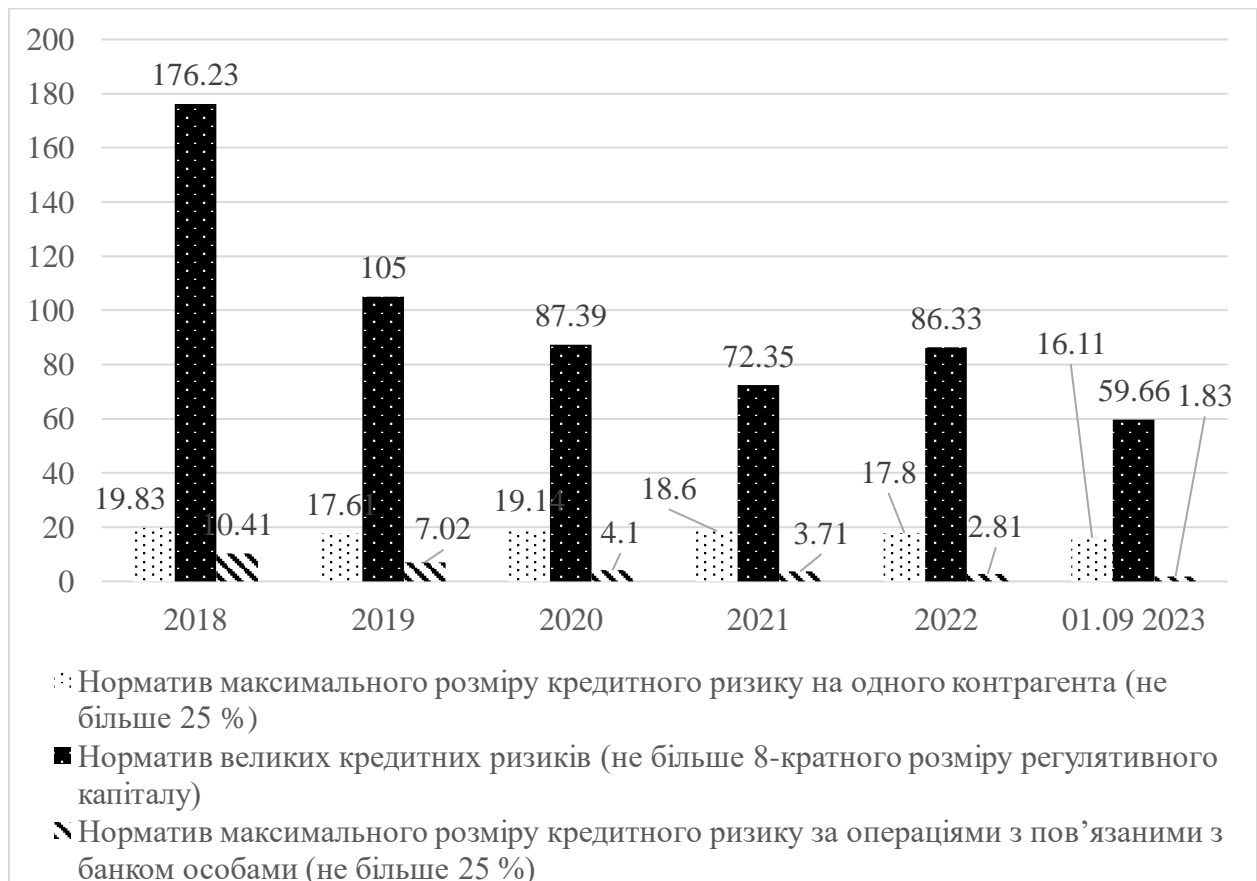

Рис. 2.2 Динаміка показників кредитного ризику банківського сектору України в 2018-вересні 2023 року, %

Джерело: складено автором на основі [8;13;19]

Норматив великих кредитних ризиків, який показує співвідношення великих кредитних ризиків до регулятивного капіталу, суттєво знизився з 176,23% у 2018 році до 59,66% у вересні 2023 року. Таке різке зменшення свідчить про те, що банківський сектор скоротив свою схильність до великих кредитних ризиків порівняно з регулятивним капіталом. Це важливо, оскільки означає, що банки суттєво обмежили свою вразливість до значних кредитних

дефолтів, що є вирішальним фактором у збереженні стабільності фінансової системи.

Норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами демонстрував стійку тенденцію до зниження, з 10.41% у 2018 році до 1,83% у вересні 2023 року. Таке помітне скорочення відображає пруденційний підхід, який застосовує український регулятор, зменшуючи потенційні сценарії конфлікту інтересів та гарантуючи, що операції з пов'язаними з банком особами не створюють надмірного ризику.

Регулювання банківських резервів є також важливим інструментом в арсеналі центральних банків для забезпечення стабільності фінансової системи. З 2018 по 2021 рік обсяг обов'язкових резервів зазнавав помірних коливань. Починаючи з 51,3 млрд грн у 2018 році, він досяг піку в 56,3 млрд грн у 2019 році, після чого в наступні роки спостерігалось незначне зниження, яке завершилося на рівні 52,6 млрд грн у 2021 році. Ці коливання свідчать про те, що протягом вказаного періоду регуляторне середовище залишалось відносно стабільним, а банки підтримували майже однаковий рівень резервів (Рис. 2.3).

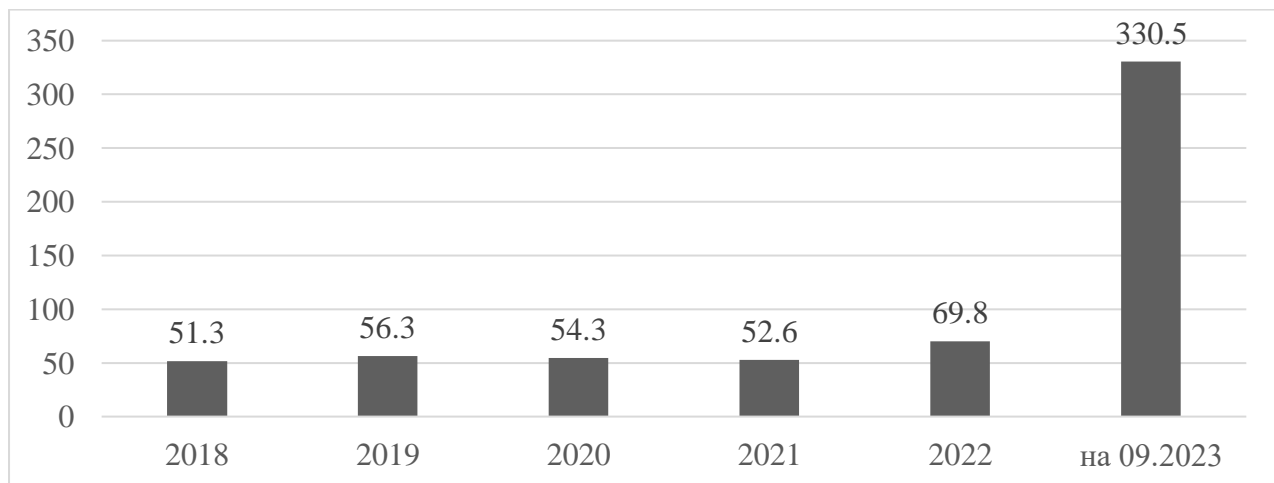

Рис.2.3 Динаміка обсягу обов'язкових резервів банків в Україні відповідно до норм НБУ у 2018-вересні 2023 рр., млрд грн.

Джерело: складено автором на основі [21]

Однак у 2022 році спостерігається помітне зростання до 69,8 млрд грн., що можна пояснити тим, що банківський сектор очікував підвищення ризиків та

зовнішніх шоків і тому наростив резерви як запобіжний захід. Найяскравіше це спостерігається у вересні 2023 року, коли обов'язкові резерви різко зросли до 330,5 млрд грн. Така значна ескалація за короткий проміжок часу свідчить про суттєві регуляторні корективи та трансформаційні зміни у фінансовому ландшафті. Проявляється проактивний захід НБУ у відповідь на поточні макроекономічні умови, геополітичні, військові події.

Окрім фінансової сфери для забезпечення стабільності банківської сфери НБУ також звертає увагу і на кібербезпеку банків (Рис. 2.4).

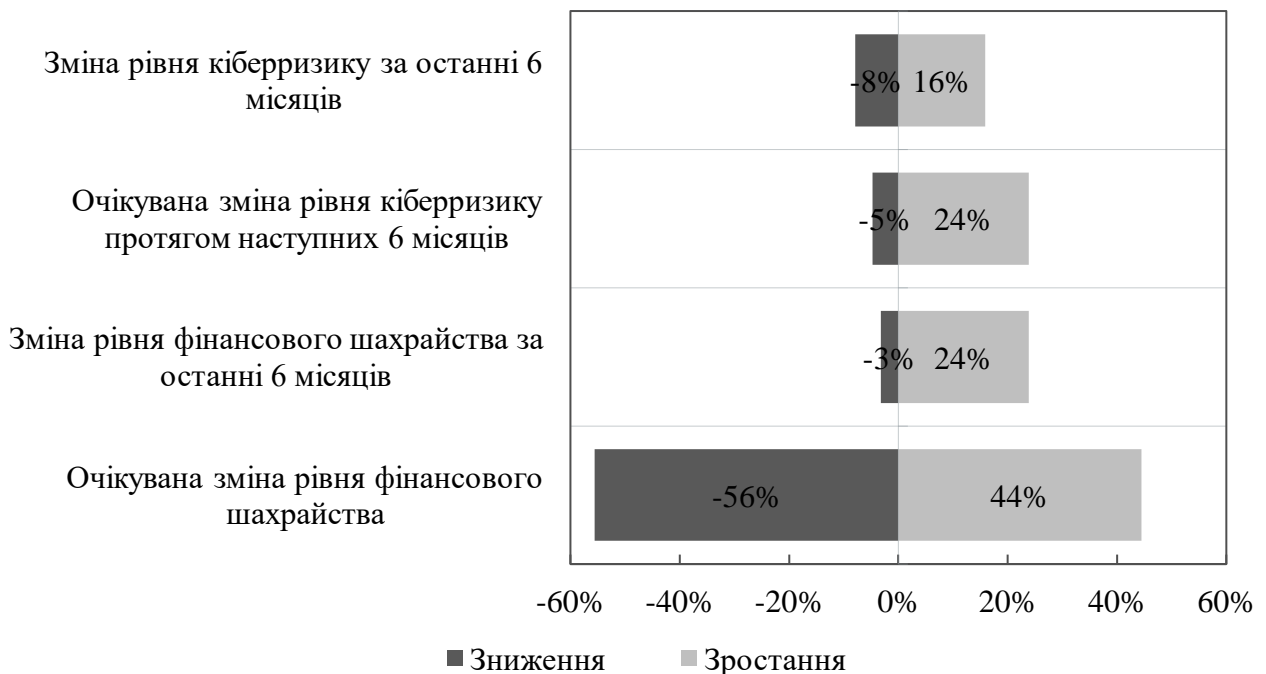

Рис.2.4 Оцінка рівня кіберризиків банків відповідно до даних НБУ у 2023 році, %

Джерело: складено автором на основі [12]

У сучасному фінансовому ландшафті кіберризиків набувають все більшого поширення, що робить їх основною проблемою для банківського сектору в усьому світі. Зростання цифровізації та технологічної інтеграції у фінансових операціях збільшує потенційні вразливості та точки входу для зловмисників, тим самим підкреслюючи важливість оцінки кіберризиків та заходів щодо їх зниження.

З огляду на наведені дані щодо оцінки рівня кіберризиків для банків на основі даних НБУ за 2023 рік, можна зробити кілька спостережень. У сфері кібер-

ризиків 24% банків очікують зростання рівня кібер-ризиків протягом наступних шести місяців. Для порівняння, 16% зазнали зростання рівня кіберризиків за останні шість місяців. З іншого боку, хоча 5% очікують зниження рівня кіберризиків в майбутньому періоді, дещо більший відсоток (8%) відзначили його зниження за попередні шість місяців. Це свідчить про неоднозначну ситуацію, в якій, швидше за все, мова йде про посилення кіберризиків для банків.

Підводячи підсумок, зазначимо, що у контексті сучасного банківського нагляду в Україні послідовне коригування рівня обов'язкових резервів, зокрема підвищення до 330,5 млрд грн до вересня 2023 року, підкреслює регуляторний акцент на підтримці ліквідності та забезпеченні стійкості до викликів. Зростання кіберризиків, на яке вказують 24% банків, що очікують збільшення кіберзагроз протягом наступних шести місяців, а також 24% банків, які відзначили зростання кількості випадків фінансового шахрайства за останні шість місяців, підкреслюють динамічність ризиків, з якими стикаються банки. Метод індикаторів активно використовується НБУ, що забезпечує прийнятний кредитний ризик, а також інші ключові ризиків банків.

2.2. Оцінка системи формування банківського нагляду в Україні

Для оцінки ефективності сформованої системи банківського нагляду слід звернути увагу на проблемні показники. Частка неробочого капіталу в кредитах банків відображає питому вагу непрацюючих кредитів. Дані свідчать про послідовне зменшення частки непрацюючих кредитів з 2018 по 2021 рік з 54,4% у 2018 році до 31,7% у 2021 році свідчить про значне покращення якості активів банківського сектору. Тобто протягом цього періоду банківське регулювання та моніторинг з боку центрального банку протягом були ефективними у подоланні та зменшенні ризику непрацюючих кредитів. Однак у 2022 році ця тенденція змінилася на протилежну: показник зріс до 38,1% під впливом невизначеності та

економічних потрясінь, спричинених посиленням війни РФ проти України (Рис. 2.5).

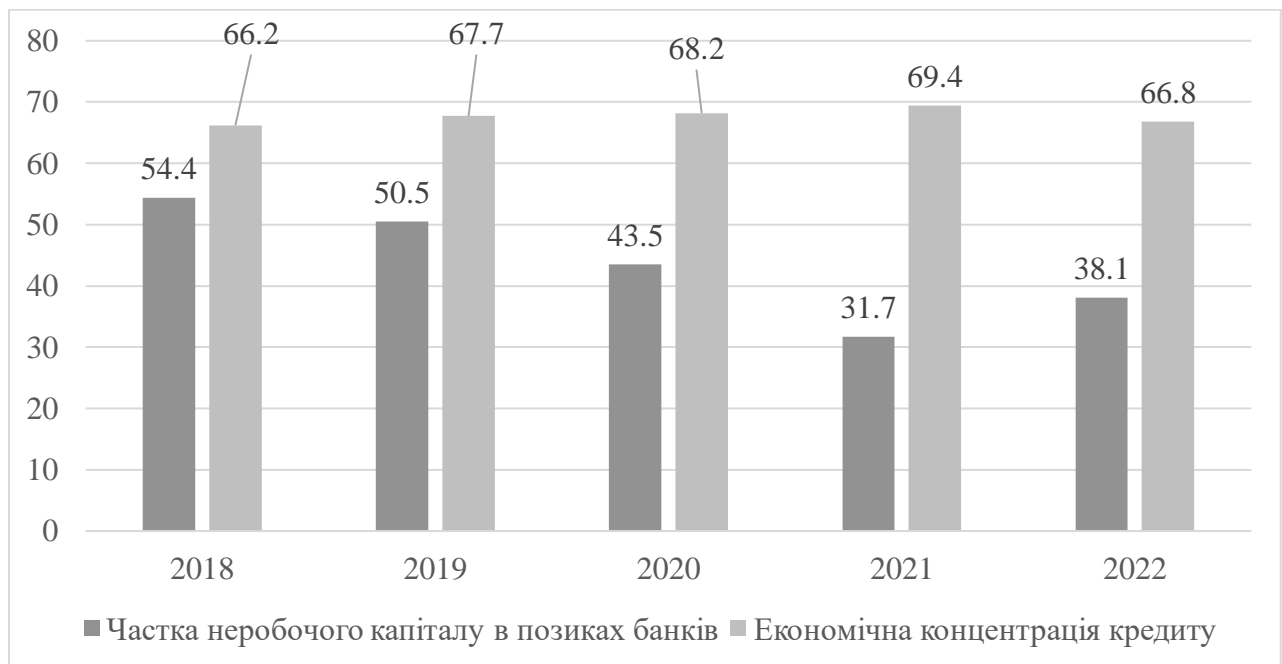

Рис.2.5 Індикатори наявних проблем у банківському секторі України в 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [12]

Економічна концентрація кредиту показує концентрацію за галузями та іншими критеріями. Зростання показника в цьому контексті вказує на те, що більша частка кредитних активів банківського сектору зосереджена в меншій кількості суб'єктів господарювання. З 2018 по 2021 рік спостерігається стійке посилення показника з 66,2% до 69,4%. Така концентрація може призвести до системних ризиків, оскільки будь-який дефолт або фінансові проблеми, з якими стикається одна з цих організацій-позичальників, матиме непропорційно великий вплив на весь банківський сектор. Примітно, що у 2022 році спостерігається зниження концентрації до 66,8%, що свідчить про розподіл кредитних активів між ширшим колом суб'єктів.

Щоб оцінити ефективність банківського регулювання та моніторингу з боку центрального банку в умовах вторгнення у 2022 році, необхідно врахувати стійкість, яку демонструють ці показники. Хоча зростання непрацюючих

кредитів у 2022 році можна пояснити викликами, спричиненими конфліктом, банківський сектор не повернувся до високих рівнів, які спостерігалися у 2018 році. Крім того, зниження концентрації кредитів у 2022 році можна інтерпретувати як стратегію зменшення ризиків, на яку потенційно вплинули регуляторні вказівки.

Отже, дані свідчать про те, що система банківського регулювання та моніторингу в Україні на чолі з центральним банком була ефективною у зміцненні здоров'я банківського сектору до початку конфлікту у 2022 році. Показники в рік вторгнення, хоча й демонструють певну напругу, все ж відображають відносно стійке банківське середовище, що свідчить про те, що механізми банківського нагляду були адаптивними та оперативними перед обличчям безпрецедентних викликів.

Фінансова автономія відображає якою мірою активи банку фінансуються за рахунок власного капіталу, а не боргових зобов'язань. Вище значення показника свідчить про більшу фінансову стабільність, оскільки власний капітал не потрібно повертати в разі виникнення проблем, що забезпечує захист від збитків. Протягом досліджуваного періоду цей показник дещо коливається, але залишається близько позначки 0,11, за винятком падіння у 2022 році до 0,09. Стабільний рівень фінансової автономії свідчить про те, що українські банки підтримують відносно стабільну базу власного капіталу, яка є важливою для забезпечення стійкості до фінансових шоків (Рис. 2.6).

Ще одне джерело ризиків та послаблення ефективності банківського нагляду – валютні відносини банків. З 2018 по 2021 рік спостерігається послідовне зниження частки активів в іноземній валюті з 36,38% до 30,01%. Така тенденція свідчить про скорочення залежності установ від активів в іноземній валюті, що можна розглядати як захід зі зниження валютного ризику та зміцнення фінансової стабільності.

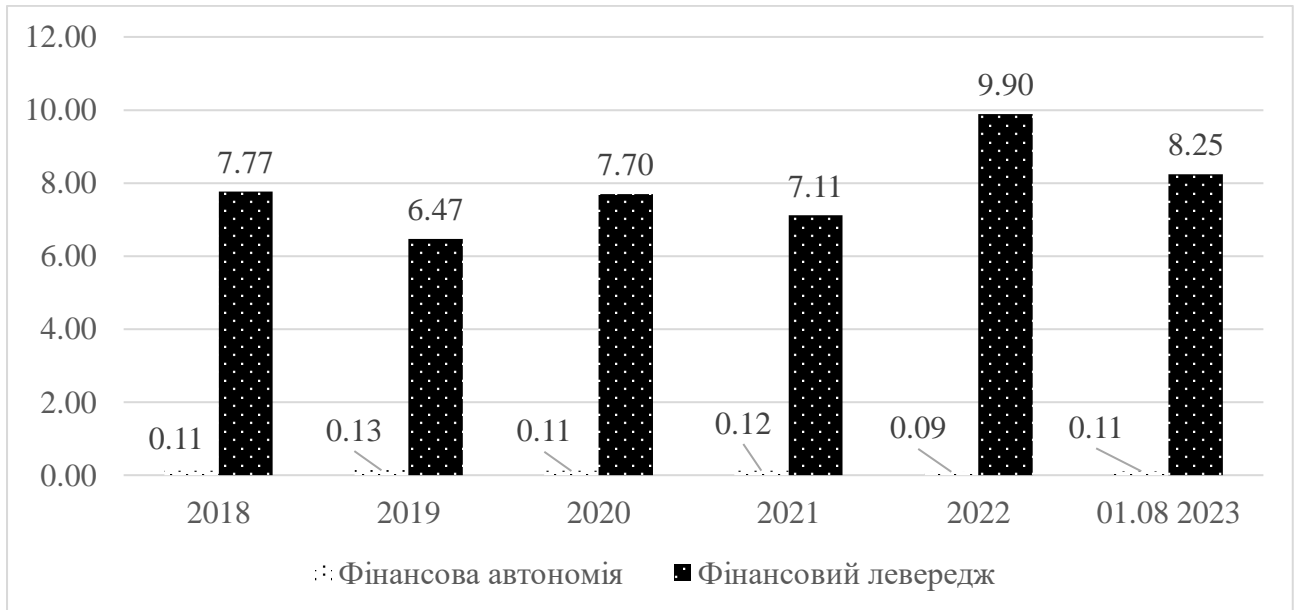

Рис. 2.6 Динаміка показників ризику фінансування банківського сектору України в 2018-вересні 2023 року, %

Джерело: складено автором на основі [12;13; 25]

Однак у 2022 році очікується незначне зростання до 31,08%, на яке можуть вплинути різні фактори, зокрема початок повномасштабного конфлікту з Росією. Підвищення свідчить про те, що банки могли розглядати валютні активи як відносну безпечну гавань та вимушений захід у зв'язку зі зростанням невизначеності.

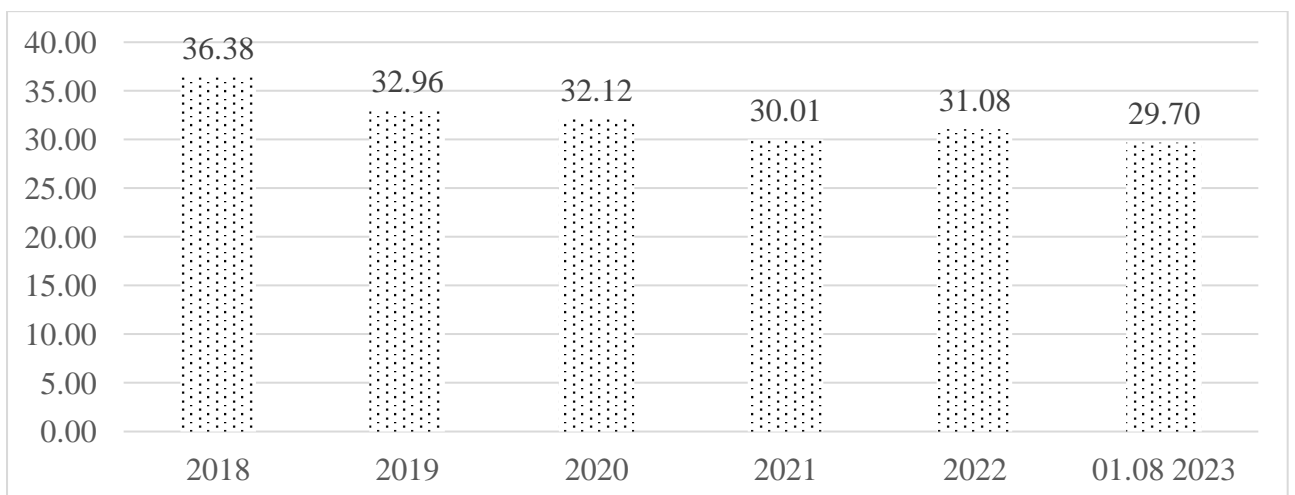

Рис. 2.7 Динаміка показника частки активів в іноземній валюту банківського сектору України в 2018-вересні 2023 року, %

Джерело: складено автором на основі [12;13; 25]

До серпня 2023 року частка скорочується до 29,70%, що свідчить про те, що банки повертаються до тенденції скорочення валютних ризиків, незважаючи на триваючі негаразди.

Таким чином, тенденція щодо частки активів в іноземній валюті демонструє ефективну регуляторну позицію центрального банку, який спрямовує банківський сектор на зменшення вразливості до валютних ризиків. Коливання у 2022 році та стійкість, продемонстрована у 2023 році, ще раз свідчать про надійне та гнучке регуляторне середовище, яке ставить на перше місце стабільність українського банківського сектору в умовах зовнішніх шоків.

Що ж до ключових слабких місць банківської системи на системи регулювання, то цей аспект можна прослідкувати на Рис. 2.8. Корупція, діяльність правоохоронних органів та судової системи утримували перше місце протягом значного періоду часу, з 2018 року до другої половини 2021 року. Це свідчить про те, що глибинні структурні проблеми, пов'язані з державним управлінням, правоохоронною та судовою системами, сприймалися як найсуттєвіші системні ризики для банківського сектору. Вони призводять до недовіри до інституцій, що ускладнює ефективне впровадження механізмів регулювання та нагляду (Рис. 2.8).

Однак ситуація кардинально змінюється до середини 2022 року, коли ранг цього фактора ризику падає до 12-го місця, а до кінця 2022 року - до 8-го. Це зниження рейтингу затьмарюється різким зростанням проблеми «Війна з Росією».

Починаючи з 6-го місця в травні 2018 року, вона піднімається до середини 2022 року і стає найголовнішим системним ризиком. Це свідчить про те, що конфлікт з Росією є найбільш нагальним викликом для стабільності українського банківського сектору, випереджаючи навіть глибоко вкорінені проблеми в управлінні.

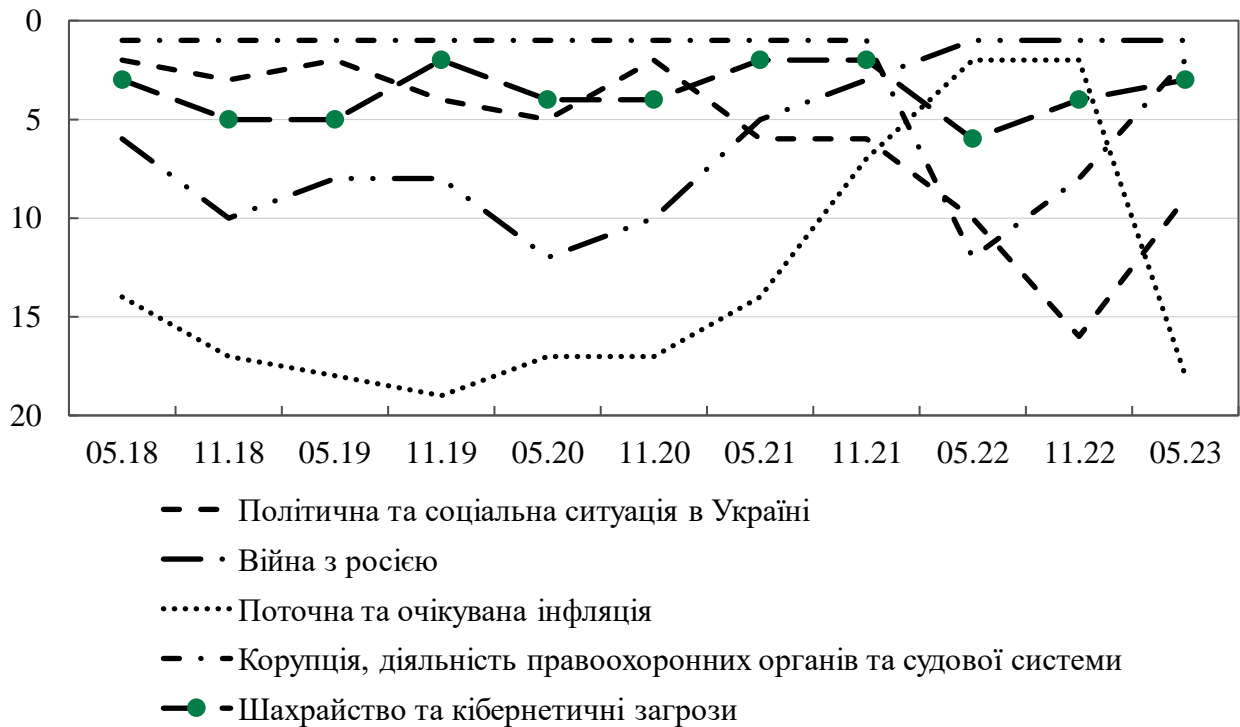

Рис. 2.8 Ранги найбільших факторів системного ризику у банківському секторі України у 2018-середині 2023 рр., %

Джерело: складено автором на основі [12]

Політична та соціальна ситуація в Україні є ще одним динамічним фактором ризику. Примітно, що поточна та очікувана інфляція зазнає значних змін, спочатку перебуваючи в нижній частині спектра ризиків, а потім піднімаючись на 2-гу позицію до середини 2022 року. До середини 2023 року фактор повертається до нижчого рівня рангу, тобто цей ризик перестає бути суттєвим у 2023 році.

Шахрайство та кібернетичні загрози залишається постійним фактором занепокоєння, його рейтинг коливається між 2-ю та 6-ю позиціями. Це свідчить про те, що технологічні ризики та шахрайство залишаються постійними викликами для українського банківського сектору.

Отже, регуляторна основа банківського сектору України забезпечує стабільність галузі, про що свідчить стійкий рівень фінансової автономії близько 0,11 та коливання фінансового левериджу від 6,47 у 2019 році до 9,90 у 2022 році, нижчий рівень кредитного ризику на поточний момент порівняно з 2018 роком та інші значення показників. Системні ризики для банківського сектору

еволюціонували: конфлікт з Росією став головною загрозою у 2022 році. Глибоко вкорінені проблеми в управлінні, пов'язані з корупцією та судовою системою, створювали значні виклики до 2021 року та у 2023 році, проте у 2022 році цей ризик відійшов на другий план.

2.3. Проблемні банки в практичній діяльності банківського нагляду

Для проведення дослідження положення проблемних банків виконано наступні дії. Перш за все, систематизовано дані про визначення окремих установ проблемними. Відповідно, на дату останнього місяця функціонування такої організації отриманні дані фінансової звітності. Це дозволило, у свою чергу, визначити частку проблемних банків у ресурсах банківської сфери.

З 2018 року по перше півріччя 2023 року спостерігається стійке скорочення кількості банків, які отримали ліцензію Національного банку України (НБУ). Загальна кількість банків скоротилася з 77 у 2018 році до 65 у листопаді 2023 року, що свідчить про скорочення банківського сектору на 12 банків за цей період. Кількість банків, що виходили з сектору, змінювалася з роками, причому найбільше вибуття відбулося у 2018 році, коли з нього вийшло 5 банків, після чого відбувалося послідовне зменшення - по 2 банки щороку у 2019, 2020 та 2021 роках. Однак у 2022 році кількість банків, що вийшли з ринку, зросла до 4, що свідчить про незначний сплеск темпів виходу з ринку.

Якщо зосередитися на проблемних банках, задекларованих НБУ, то у 2018 році була лише одна така установа. У 2019 році ця кількість впала до нуля, але зросла до двох у 2020 році. Після незначного зниження до одного проблемного банку в 2021 році цей показник постійно зростав, сягнувши чотирьох станом на листопад 2023 року. Це означає, що в першій половині 2023 року відбулося значне збільшення кількості проблемних банків, що викликає занепокоєння.

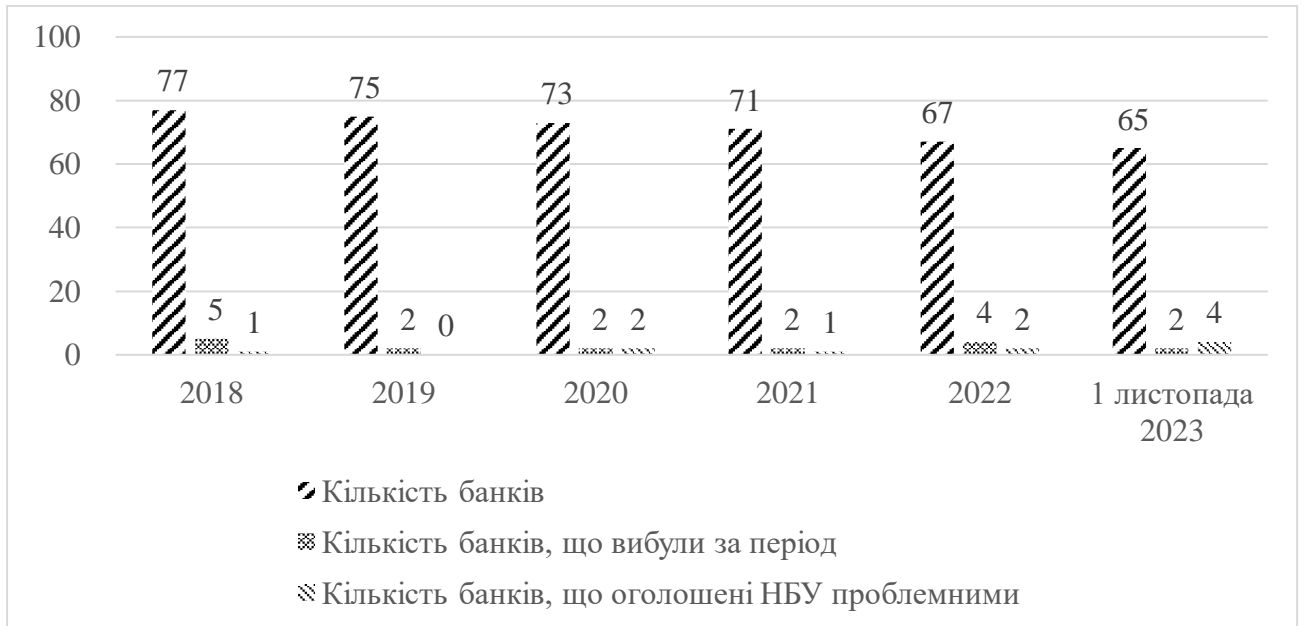

Рис.2.9 Кількість банків, що отримали ліцензію у НБУ у 2018 – I півріччі 2023 рр., од.

Джерело: складено автором на основі [16; 25]

Наведені дані демонструють динаміку частки проблемних банків у загальних активах банківської системи з 2018 по 2022 рік. За цей період спостерігається помітне коливання частки активів та кредитів проблемних банків у відсотковому відношенні до загальної банківської системи. Починаючи з активів, спостерігається значна частка 9,21% у 2018 році, яка різко падає до 0% у 2019 році. Однак у 2020 році цей показник дещо збільшився до 0,89%, далі знизився до 0,21% у 2021 році, а потім відбувся значний стрибок до 3,09% у 2022 році. Тобто загалом проблемні банки, не рахуючи 2018 року, не формують суттєву частку активів сфери, а отже, нагляд відбувається ефективно, адже навіть їх банкрутство не здатне суттєво вплинути на якість процесу управління стабільністю сектору.

Для кредитів тенденція дещо повторює тренд для активів, але з більш різкими коливаннями. Частка починається з 6,45% у 2018 році, падаючи до нуля у 2019 році. Потім вона поступово зростає до 1,39% у 2020 році та 0,56% у 2021 році. Однак у 2022 році спостерігається значний сплеск: проблемні банки утримують 12,69% від загального обсягу кредитів у банківській системі.

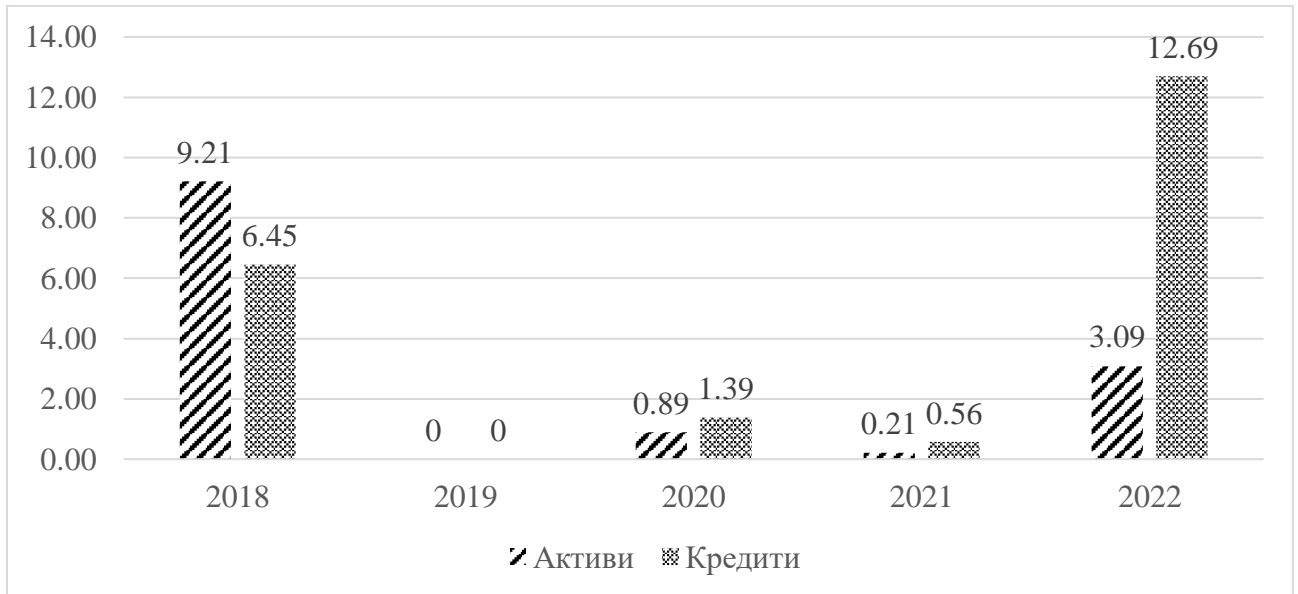

Рис.2.10 Динаміка частки проблемних банків у загальній сумі активів банківської системи у 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [16]

Хоча відсоток активів проблемних банків у більшості років може не викликати особливої тривоги, різке збільшення частки кредитів у 2022 році до 12,69% свідчить про більший системний ризик. Такий високий відсоток кредитів у руках проблемних банків може зробити банківську систему вразливою до зовнішніх шоків, особливо якщо ці кредити є непрацюючими або перебувають під загрозою дефолту.

У 2018 році на проблемні банки припадало 1,63% від загального обсягу депозитів та 3,80% від загального обсягу капіталу банківської системи. У 2019 році ці показники різко впали до нуля, що свідчить про ефективні заходи з оздоровлення окремих організацій. Однак частка депозитів у проблемних банках зросла до 0,50% у 2020 році, а потім знизилася до 0,17% у 2021 році, після чого знову зросла до 2,15% у 2022 році. Для власного капіталу тенденція показує різке зростання до 2,37% у 2020 році, падіння до 0,20% у 2021 році, а потім незначне зростання до 2,12% у 2022 році.

Депозити є, по суті, індикатором довіри для населення. Вищий відсоток депозитів у проблемних банках потенційно означає вищий ризик для коштів

населення. Зростання до 2,15% у 2022 році свідчить про те, що певна частина коштів населення зберігається в установах, які можуть бути фінансово нестабільними або перебувати під пильним наглядом регулятора. Якщо ці банки зіткнуться з неплатоспроможністю або іншими фінансовими проблемами, це потенційно може підірвати довіру населення до банківської системи в цілому. Проте загалом така частка не була суттєвою, а отже імовірність паніки на депозитному ринку є мінімальною.

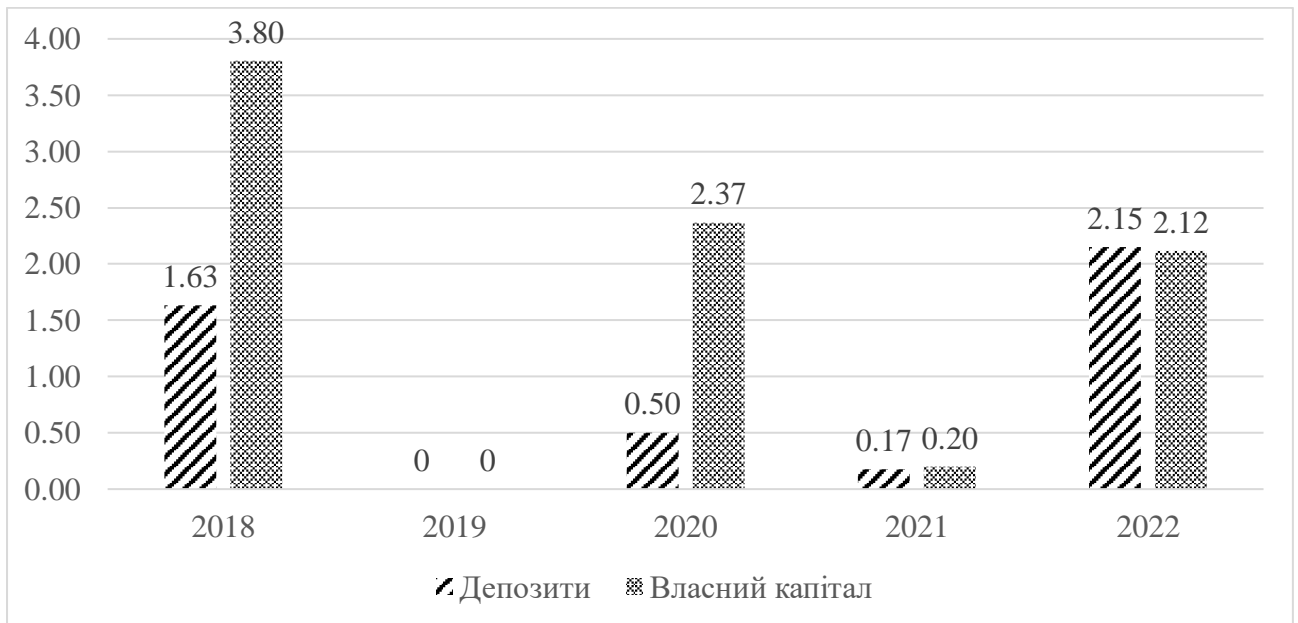

Рис.2.11 Динаміка частки проблемних банків у загальній сумі пасивів банківської системи у 2018-2022 рр., %

Джерело: складено автором на основі [16]

У 2018 році на проблемні банки припадало 0,20% загального процентного доходу банківської системи, і ця частка впала до нуля у 2019 році. У 2020 році ця частка незначно зросла до 0,07%, а в 2021 році ще більше знизилася до 0,04%. Однак до 2022 року відбулося значне зростання до 0,35%.

Щодо фінансових результатів проблемних банків, то у 2018 році спостерігався помітний збиток у розмірі 1,85 млрд грн. У 2019 та 2020 роках цей показник наблизився до нуля, що свідчить про відсутність значного фінансового результату. У 2021 році був зафіксований скромний збиток у розмірі 0,10 млрд грн, який у 2022 році збільшився більш ніж удвічі - до 0,22 млрд грн. Загалом

збиток проблемних банків є очевидним, адже отримані фінансові результати були недостатніми для нівелювання наявних ризиків. Навпаки, їх вплив посилюється (Рис 2.12).

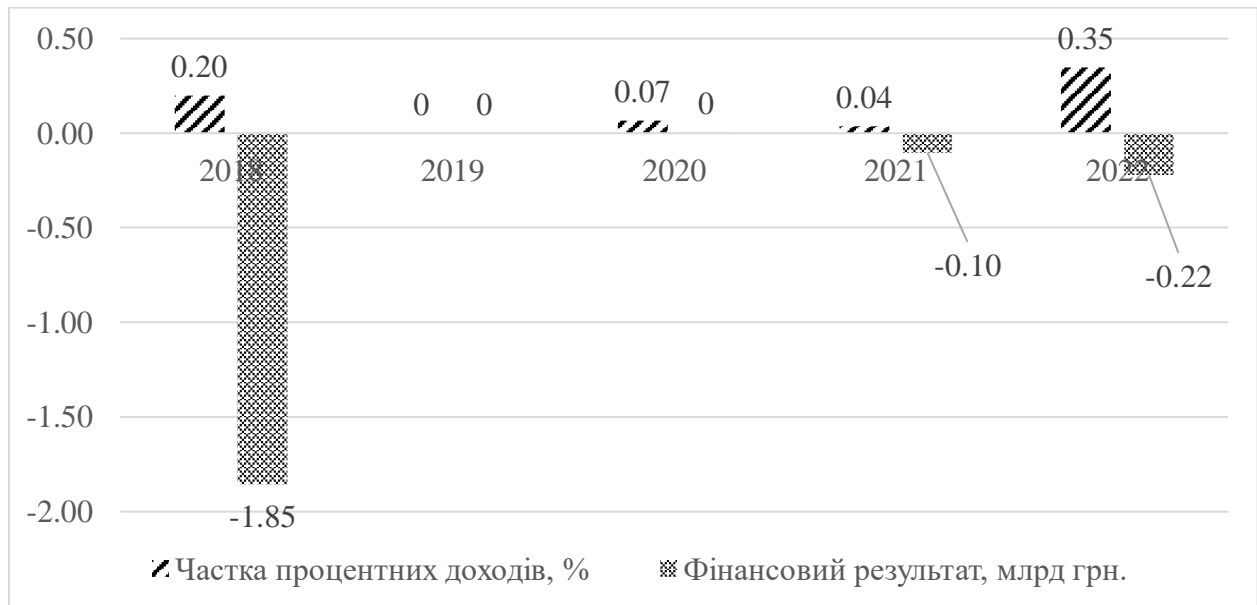

Рис.2.12 Динаміка показника частки проблемних банків у загальній сумі процентних доходів банківської системи та сума фінансового результату проблемних банків у 2018-2022 рр.

Джерело: складено автором на основі [16]

Проте загалом відповідні значення показників не є суттєвими для банківської сфери загалом, а тому можна говорити про те, що ризик від проблемних банків є прийнятним.

Висновки до розділу 2

Підводячи підсумок, зазначимо, що при аналізі діючої практики системи регулювання та нагляду банківських установ національним банком України сформульовано наступні висновки:

- проведено аналіз банківського нагляду України в сучасних умовах. Сучасний банківський нагляд в Україні демонструє помітні проактивні коригування обов'язкових резервів, про що свідчить зростання відповідного показника до 330,5 млрд грн у 2023 році. Водночас ландшафт характеризується ескалацією кіберризиків, оскільки 24% банків очікують підвищення рівня кіберзагроз у наступні шість місяців, а 24% спостерігали зростання кількості випадків фінансового шахрайства останнім часом. Проте ключові фінансові ризики, відповідно до значень індикаторів банківського нагляду, залишалися на прийнятному рівні;

- здійснена оцінка системи формування банківського нагляду в Україні. Регуляторна система банківського нагляду в Україні забезпечила відносно стабільну базу власного капіталу, про що свідчать стабільні рівні фінансової автономії. До 2021 року серед системних ризиків домінували традиційні проблеми управління в державі, зокрема корупція, то у 2022 році конфлікт з Росією став найактуальнішим викликом, що вплинув на стабільність банківського сектору. Частка неробочих кредитів у 2022 році зросла, проте навіть в умовах повномасштабної війни вона все ще менша значення 2018 року;

- вивчені особливості проблемних банків в практичній діяльності банківського нагляду. Проблемні банки мають відносно скромну частку активів, депозитів та процентних доходів банківської системи. Причому у 2022 році їх потенційний вплив різко знизився порівняно із 2018 роком. Наприклад, у 2022 році на проблемні банки припадало 3,09% загальних активів і 2,12% власного капіталу, а у 2018 році відповідні показники становили 9,21% та 3,8%. Тобто загалом система нагляду на регулювання забезпечує позитивний довгостроковий результат.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ БАНКІВСЬКОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА НАГЛЯДУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ ЗОВНІШНІХ ЗАГРОЗ ТА РИЗИКІВ

3.1. Основні шляхи формування ефективної системи банківського нагляду в сучасних кризових умовах

На поточний момент система нагляду та регулювання банків функціонує достатньо ефективно, адже навіть в умовах війни показники збитків є вкрай низькими. Проте новим джерелом інновацій у сфері посилення якості контролю є сукупність цифрових технологій, які стосуються не лише сфер кредитування, здійснення платежів, а й безпосередніх щоденних дій щодо нагляду за банками.

Наглядові технології (SupTech) стали ключовим інструментом, що розширює можливості регуляторних органів у сфері нагляду за фінансовими установами, що стало можливим завдяки появі фінансових технологій (Fintech). SupTech уособлює впровадження передових технологічних рішень наглядовими органами для посилення регуляторного моніторингу. Основні сфери SupTech у 2019 році включають: (управління ризиками), регуляторну звітність, адміністрування даних, моніторинг фінансових злочинів та управління ідентифікаційними даними. Рушійною силою SupTech є такі основоположні технології, як хмарні обчислення, машинне навчання, предиктивна аналітика, протоколи передачі даних та обробка природної мови.

Еволюцію використання SupTech можна розділити на дві основні категорії: слідчі або активні SupTech і превентивні SupTech. Перші зосереджені на виявленні порушень нормативних вимог після їх виникнення, а основними видами діяльності є аналіз неправомірної поведінки, адміністрування даних та звітність. На противагу цьому, превентивні мають на меті надати наглядовому органу можливість запобігти порушенню регуляторних норм будь-якою з підконтрольних організацій, таким чином ретельно вивчаючи детермінанти

ризиків, які можуть спровокувати порушення. Діяльність у рамках превентивних супертехнологій включає моніторинг ризиків, моніторинг фінансових злочинів та управління ідентифікаційними даними. Значна частина опитаних регуляторів повідомила про розробку планів і стратегій, спрямованих на прискорення впровадження SupTech і накопичення необхідного досвіду.

Для такого підходу характерні численні переваги, такі як підвищення ефективності, скорочення витрат, покращення результатів для споживачів та розширення сфери нагляду за фінансовим сектором. Водночас, це також пов'язано з певними викликами, що включають залучення талановитих кадрів, фіскальні та бюджетні обмеження, проблеми цілісності даних та операційні ризики.

Ключові сегменти CapTech з точки зору використання технологій регуляторами представлені у Рис. 3.1.

Рис. 3.1 Ключові сегменти CapTech з точки зору використання технологій регуляторами, %

Джерело: складено автором на основі [42]

Сегмент моніторингу фінансових злочинів є домінуючою сферою, на яку припадає значна частка використання технологій, що свідчить про вищий пріоритет. З іншого боку, значну частку займає підтримка дотримання регуляторних вимог, що свідчить про посилення уваги до забезпечення дотримання регуляторних мандатів за допомогою застосувань SupTech. Проявляється прагнення регуляторних органів підвищити ефективність і точність процесів комплаєнсу. Сегменти управління ризиками та боротьби з відмиванням грошей також привертають значну увагу, профільних органів.

І навпаки, сегменти управління даними та регуляторної звітності займають меншу частку у використанні технологій, хоча теж дозволяють регуляторам підвищити якість відповідних процесів.

Цей розподіл відображає нюанси розстановки пріоритетів і мінливий ландшафт впровадження технологій у регуляторному нагляді. Він проливає світло на стратегічні імперативи та потенційні сфери, на яких регуляторні органи можуть зосередитися, використовуючи SupTech для посилення наглядової системи, захисту фінансової доброчесності та сприяння розвитку організаційної культури у фінансовому секторі, що відповідає вимогам законодавства.

У різних юрисдикціях світу спостерігається прискорення темпів впровадження наглядових технологій (SupTech) і регуляторних технологій (RegTech) для посилення відповідної функції. Доцільно більш детально розглянути зарубіжний досвід у цій сфері.

Наглядовий орган Руанди став піонером у впровадженні SupTech, спрямованого на автоматизовану агрегацію даних, пристосовану для контролю за ринковою поведінкою, у тому числі і банків. Національний банк Руанди знаходиться в авангарді організації автоматизованої системи збору даних, що передбачає надання наглядовим органам безперешкодного доступу до необроблених первинних даних із систем постачальників фінансових послуг (ПФП), а також подальше перетворення цих даних в аналітичні звіти за допомогою власного програмного забезпечення.

Така екосистема включає в себе електронне сховище даних, призначене для автоматизації та вдосконалення каналів звітності, які є ключовими для поінформованого нагляду. Відповідна сукупність даних дозволяє Національному банку Руанди автономно отримувати дані з інфраструктури підзвітних установ, зменшуючи таким чином залежність від ручного формування звітів і водночас підвищуючи точність та однорідність даних. Крім того, це електронне сховище даних запрограмоване на щоденний автоматизований пошук даних для визначених категорій даних.

Іншим прикладом є Австралійська комісія з безпеки та інвестицій. Система аналізу та розвідки ринку (MAI) Австралійської комісії з цінних паперів та інвестицій (ASIC), що знаходиться на вістрі інновацій, є парадигмою, яка полегшує спостереження в режимі реального часу за австралійськими первинними та вторинними ринками капіталу (ASX та Chi-X). Система MAI здатна поєднувати потоки даних в режимі реального часу від продуктів і транзакцій з похідними інструментами на акції, таким чином надаючи сповіщення в режимі реального часу для виявлення ринкових аномалій, які потребують перевірки або виявлення після виконання угоди.

Ці сповіщення в режимі реального часу тісно переплітаються з щоденними операційними протоколами і робочими процесами персоналу, запускаючи процедурний каскад, який завершується всебічним розслідуванням і аналізом для виявлення ймовірних першопричин, таким чином формуючи механізм сортування, який диктує пріоритети і запускає глибокі розслідування, де це необхідно. Тобто мова не йде лише про банки, проте поточний стан фінансового ринку прямо впливає і на досліджувану групу установ. Відповідно, вчасне виявлення дисбалансів на фондовому ринку забезпечує низький рівень ризику і самих комерційних банків, які часто направляють наявні кошти у облігації та акції.

Цікавим є досвід Грошово-кредитного управління Сінгапуру (MAS). Квінтесенцією інновацій SupTech у сфері аналізу даних для виявлення порушень у сфері боротьби з відмиванням грошей (AML) стала інновація, яку очолює

Валютний орган Сінгапуру (MAS). MAS перебуває в процесі створення інфраструктури аналізу даних для ретельного просіювання приблизно 3 000 щомісячних звітів про підозрілі операції, що стосуються ризиків відмивання грошей та фінансування тероризму, які фінансові установи надсилають до MAS. Рішення для аналізу такої інформації використовує технології обробки природної мови (NLP) та машинного навчання (ML) для аналізу звітів, створюючи таким чином більш надійну інформаційну базу підозрілих операцій з відмивання грошей.

Наглядові органи використовуватимуть інформацію, отриману з виявленої сукупності підозрілих повідомлень про відмивання грошей, для подальших розслідувань. Прогнозується, що цей технологічний канал експоненціально підвищить результативність протидії небажаних фінансових потоків, що проходять через банки.

У той час як ручна побудова мережі для виявлення потенційних порушень у сфері протидії відмиванню коштів є трудомістким процесом, що займає близько двох років, розгортання штучного інтелекту (ШІ)/машинного навчання (МН) може виконати ту саму роботу всього за кілька хвилин, крім того, виявити шаблони даних, які можуть вислизнути від людського ока.

Управління з фінансового нагляду (FCA) разом з Банком Англії розпочали дослідницьку роботу, щоб досягнути перспективи машинозчитуваних та виконуваних нормативно-правових актів (MRER), уособленням якої стала зустріч TechSprint. Генезис MRER передбачає перетворення регуляторного положення на лексикон, який можна інтерпретувати і виконувати за допомогою машинних алгоритмів. Під час TechSprint учасники запрограмували невеликий сегмент постанови про звітність з довідника Управління з фінансового регулювання та нагляду у зрозумілу і виконувану машинною мовою, що полегшило вилучення відповідних даних безпосередньо з підконтрольної організації. Крім того, учасники імітували модифікацію нормативного канону довідника в режимі реального часу.

Після цієї модифікації піднаглядний суб'єкт самостійно запровадив зміни, тобто зберігається принцип операційної гнучкості. Окрім часової та фіскальної ефективності, MRER демонструє потенціал для усунення певної двозначності, притаманної інтерпретації регуляторних приписів, тим самим призводить до формування автоматичної звітності, що відповідає цим встановленим правилам. Відповідно дії підкреслюють зв'язок між регуляторними рамками і технологічними інноваціями, просуваючи парадигму, в якій дотримання регуляторних норм - це не просто статичне слідування встановленим правилам, а динамічна взаємодія, що полегшується машинним інтелектом. Цей проект висвітлює траєкторію руху до більш впорядкованого і однозначного регуляторного ландшафту, підкреслюючи синергетичний потенціал між регуляторними органами і технологіями машинного перекладу.

Відповідно, суть пропозиції полягає у використанні штучного інтелекту, машинного навчання, предикативної аналітики та технології великих даних для виявлення небажаних фінансових операцій в банках, ідентифікації ризиків на фінансових ринках, що можуть негативно вплинути на становище банківського сектору.

Отже, впровадження наглядних технологій (SupTech) та регуляторних технологій (RegTech) у різних юрисдикціях світу демонструє важливість технологій у контексті щоденної роботи центрального банку. Проект автоматизованого збору даних Національного банку Руанди є прикладом того, як SupTech може впорядкувати процеси регуляторної звітності, тим самим підвищуючи точність і узгодженість даних, що має вирішальне значення в кризових ситуаціях.

Крім того, система моніторингу ринку в режимі реального часу Австралійської комісії з цінних паперів та інвестицій демонструє можливості SupTech у формуванні сповіщень в режимі реального часу для виявлення ринкових аномалій, що є критично важливою функцією для швидкого реагування на кризові сценарії. Сінгапур використовує ці технології для боротьби з відмиванням коштів.

3.2. Удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки

Загалом НБУ налагодив процес продажу або виведення банків, що втратили довгострокову стійкість, без суттєвих проблем для ринку загалом. Проте існують певні напрямки покращення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки, які дозволять підвищити якість і ефективність процесу (Рис. 3.2).

Прискорення процесу розподілу активів, які становлять певну цінність є важливим аспектом у контексті вдосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки. У традиційних сценаріях управління банківською діяльністю, особливо щодо банків, які мають проблеми або вразливі місця, втручання центральних банків часто вимагає поглибленої оцінки.

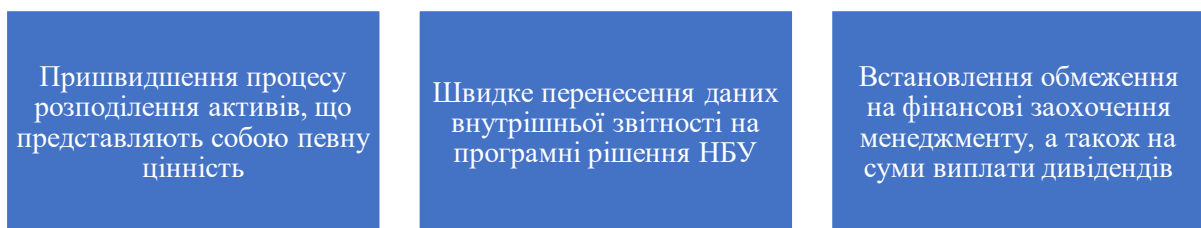

Рис. 3.2 Можливості удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки

Однак невід'ємною проблемою, пов'язаною з цим втручанням, є тривалий час, необхідний представникам центрального банку для перерозподілу активів. Час має вирішальне значення, особливо коли йдеться про фінансові активи, які є чутливими до різних зовнішніх економічних чинників, зокрема інфляції. Постійний характер інфляції з часом знижує реальну вартість активів. Отже, чим довше триває процес управління та перерозподілу активів, тим більше знецінюється реальна вартість цих активів.

Для проблемних банків, які вже мають вразливі місця та потенційні проблеми з платоспроможністю, така залежна від часу ерозія вартості активів ще

більше погіршує їхнє нестабільне становище. Зменшення бази активів не лише знижує профіль ризику банку, але й потенційно обмежує здатність центрального банку ефективно застосовувати коригувальні заходи.

Враховуючи рівень інфляції у 2022 році та пов'язану з ним вартість активів в управлінні, тривалий процес перерозподілу може призвести до значних грошових втрат для центрального банку. У кількісному вираженні не виправдана затримка може призвести до потенційних фінансових втрат у розмірі $16,98 \times 0,266 = 4,52$ млрд грн. в рік щорічно. Відповідний показник розраховано на основі даних про інфляцію на активи проблемних банків за останній період дослідження. Ця сума підкреслює критичну важливість впорядкування та прискорення процесу управління активами.

Наступною є пропозиція «Швидка передача даних внутрішньої звітності до програмних рішень НБУ» в контексті вдосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки.

Щодня банки генерують величезні обсяги даних через свою масштабну діяльність, фіксуючи транзакційні, клієнтські, фінансові та інші важливі деталі. Ці дані - не просто цифри чи записи, а цінні інформаційні активи. Представники центральних банків, здійснюючи оперативне управління проблемними банками, наприклад, при введенні тимчасових управлінців, зосереджуються переважно на матеріальних активах, таких як фінанси чи нерухомість. Однак у сучасну цифрову епоху важливість даних, особливо їхнього захисту та цілісності, зростає в геометричній прогресії.

Ігнорування важливості інформаційних активів може призвести до вразливості. У світлі кіберзагроз та зростаючої цифрової трансформації банківських операцій забезпечення надійності цих інформаційних активів набуває першочергового значення. Отже, оперативне перенесення даних внутрішньої звітності на більш захищені платформи, такі як ті, що підтримуються такими установами, як НБУ, є проактивним заходом для захисту цих даних. Важливо, щоб окремі управлінці не мали змоги продати відповідні

бази третім особам, адже це призведе до подальшої втрати частини конкурентоспроможності проблемним банком.

З технічної точки зору, такий процес передачі повинен бути надійним і безпечним. Під час передачі даних необхідно використовувати захищені канали зв'язку, щоб зберегти їхню цілісність. Враховуючи, що банки та центральні банки можуть використовувати різні структури інформації, потужний інструмент відображення та перетворення даних є необхідним для того, щоб зробити дані сумісними з системою-одержувачем. Після того, як дані досягнуть місця призначення, ще одним важливим кроком є перевірка їхньої цілісності. Процес включає такі методи, як перевірка контрольної суми або порівняльний аналіз даних.

Крім того, після того, як дані потрапляють до програмних систем центрального банку, справа не зводиться лише до їх зберігання. Регулярне резервне копіювання в різних місцях гарантуватиме доступність даних навіть під час непередбачуваних подій. Інший вимір - це синхронізація даних у режимі реального часу.

Підсумовуючи, можна сказати, що ініціатива з оперативного перенесення даних внутрішньої звітності банку до програмних рішень центрального банку не лише забезпечує захист цієї цінної інформації, але й надає центральному банку можливість отримувати своєчасну інформацію. Мінімізується ризик потрапляння інформації до третіх осіб, що здатне суттєво знизити конкурентоспроможність і без того проблемного банку.

Іншим напрямком удосконалення є встановлення лімітів на фінансові стимули для менеджменту та на розміри дивідендних виплат при виникненні проблем у банку.

У складному світі банківської справи стійкість і фінансовий стан банку мають першорядне значення. Управлінська команда відіграє ключову роль в управлінні організацією, прийнятті ключових рішень та формуванні її фінансової траєкторії. Коли стійкість банку ставиться під загрозу або він стикається з фінансовими труднощами, виникають питання щодо рішень і стратегій,

прийнятих його керівництвом. За таких умов стає контрінтуїтивно пропонувати високі бонуси або фінансові стимули керівництву. Виплата значних заохочень за таких обставин може бути сприйнята як винагорода за неефективне управління. Це може ще більше підірвати довіру стейкхолдерів і демотивувати широкий загал працівників, які, можливо, йдуть на жертви або подвоюють зусилля, щоб відновити здоров'я банку.

Крім того, власники або акціонери банку також несуть певну відповідальність за фінансовий стан банку. Їхні інвестиції та рішення, які вони підтримують або ініціюють, можуть вплинути на стійкість установи. Дивіденди – це, по суті, частина прибутку банку, що розподіляється між цими акціонерами. У ситуаціях, коли банк стикається з фінансовою нестабільністю або його резерви виснажуються, розподіл дивідендів може бути нераціональним. Це пов'язано насамперед з тим, що кошти, спрямовані на виплату дивідендів, можна було б реінвестувати в банк, щоб зміцнити його фінансовий стан, поповнити резерви або підтримати ініціативи, спрямовані на відновлення стійкості.

Тому з точки зору регулювання та нагляду логічним є запровадження заходів, які обмежують фінансові стимули для менеджменту та обмежують виплату дивідендів у складні для банку фінансові часи. Такі заходи гарантують, що наявні ресурси будуть спрямовані на відновлення здоров'я банку, а не розподілені у спосіб, який може не відповідати довгостроковим інтересам установи.

Висновки до розділу 3

Підводячи підсумок, зазначимо, що у процесі обґрунтування напрямів удосконалення банківського регулювання та нагляду України в умовах посилення зовнішніх загроз та ризиків сформульовані наступні:

- вказані основні шляхи формування ефективної системи банківського нагляду в сучасних кризових умовах. Дослідницькі зусилля органів фінансового

регулювання, таких як Управління з фінансового регулювання та нагляду за фінансовою поведінкою та Банк Англії, спрямовані на створення машинозчитуваних та виконуваних нормативних актів, підкреслюють потенціал використання сучасних підходів для усунення двозначності в інтерпретації нормативних актів, що є фактором першорядної важливості в подоланні кризових обставин. Сингапур активно застосовує новітні технології для протидії відмиванню коштів, а Австралія – для ідентифікації в реальному часі проблемних ділянок на фінансовому ринку. Відповідно, суть пропозиції полягає у використанні штучного інтелекту, машинного навчання, предикативної аналітики та технології великих даних для виявлення небажаних фінансових операцій в банках, ідентифікації ризиків на фінансових ринках, що можуть негативно вплинути на становище банківського сектору.

- запропоновані напрямки удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки. Удосконалення механізму наглядового реагування та його впливу на проблемні банки має вирішальне значення для захисту банківської екосистеми. Запропоновані такі заходи як пришвидшення процесу розподілення активів, що представляють собою певну цінність, швидке перенесення даних внутрішньої звітності на програмні рішення НБУ, встановлення обмеження на фінансові заохочення менеджменту, а також на суми виплати дивідендів. На прикладі першого заходу показано, що економічний ефект становитиме 4,52 млрд грн., адже посиляться збереження вартості активів навіть в умовах високої інфляції.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження теоретичних та практичних аспектів функціонування механізму банківського регулювання та нагляду у період економічної кризи сформульовані наступні пропозиції та висновки:

1. Визначена економічна сутність банківського регулювання та нагляду. Банківське регулювання та нагляд представляє собою динамічну систему впливу на банківські організації відповідно до нових викликів та загроз, спрямовану на підтримку довіри до фінансової системи, забезпечення платоспроможності та ліквідності банків, а також захист вкладників від надмірних ризиків. Основними підходами у процесі є прозорість, зменшення ризиків, відповідальність, рівні умови для банків, запобігання та ін. Банківське регулювання наближається до регулювання небанківського типу, так як існує інтенсивне переплітання між банківськими та іншими сферами фінансового ринку.

2. Представлена організаційна структура банківського нагляду. У вузькому сенсі цей аспект включає в себе структурні елементи НБУ, а саме Раду НБУ, Секретаріат Ради НБУ, Напрямок пруденційного нагляду, який, у свою чергу, формується серед інших Департаментом інтегрованого нагляду за банками, Департаментом інспектування, Департаментом ліцензування, Департаментом фінансового моніторингу, Департаментом моніторингу пов'язаних з банками осіб. Ці структурні елементи відіграють ключову роль у підтримці загальної стабільності фінансового сектору, забезпечуючи дотримання нормативних вимог, запобігаючи фінансовим зловживанням та відстежуючи потенційні конфлікти інтересів.

3. Виділені інструменти банківського регулювання та нагляду в Україні. Сюди входять встановлення вимог та обмежень щодо діяльності банку, реєстрація банків і ліцензування їх діяльності, встановлення обов'язкових економічних нормативів, визначення норм обов'язкових резервів для банків, застосування санкцій адміністративного чи фінансового характеру,

встановлення вимог до визначення (розрахунку) банками розміру ризиків, нагляд за діяльністю банків, визначення процентної політики.

4. Проведено аналіз банківського нагляду України в сучасних умовах.

Сучасний аналіз банківського нагляду в Україні підкреслює регуляторний фокус на фінансовій стабільності, прикладом чого є різке збільшення обов'язкових резервів до 330,5 млрд грн до 2023 року. Кібербезпека залишається актуальним викликом, оскільки 24% банків зазнали зростання кількості випадків фінансового шахрайства за останні шість місяців і прогнозують збільшення кіберризиків в наступному періоді. Ключові ризики є прийнятними, про що можна судити на основі результатів роботи системи відслідковування нормативів банків.

5. Здійснена оцінка системи формування банківського нагляду в Україні. Сектор продемонстрував значну стійкість, зокрема капіталу у банків достатньо для того, щоб адекватно реагувати на наявні ризики. До 2022 року джерелом системних ризиків була корупція, а тепер – це війна Росії. Знизилася частка якісних кредитів, проте показник все ще кращий, ніж у 2018-тому році.

6. Досліджені проблемні банки в практичній діяльності банківського нагляду. Такі учасники займають невелику частину активів, депозитів та процентних доходів в банківській сфері. У 2022 році їх вплив значно зменшився у порівнянні з 2018 роком. На 2022 рік на них припадало 3,09% усіх активів та 2,12% власного капіталу, тоді як у 2018 році ці показники були 9,21% та 3,8% відповідно. В цілому система регулювання та контролю демонструє позитивну динаміку за досліджуваний період.

7. Вказані основні шляхи формування ефективної системи банківського нагляду в сучасних кризових умовах. Інноваційні кроки у застосуванні штучного інтелекту та машинного навчання у регуляторних структурах, прикладом яких є зусилля Валютного управління Сінгапуру зі створення системи аналізу даних для виявлення відмивання грошей, прояснюють роль передових технологій у підвищенні ефективності та результативності системи банківського нагляду. Скорочуючи ручну працю з приблизно двох років до кількох хвилин при

створенні мережі для виявлення потенційних порушень у сфері протидії відмиванню коштів, технологія суттєво прискорює регуляторні процеси, що є важливою перевагою у забезпеченні фінансової стабільності та доброчесності в турбулентні часи.

Відповідною, суть пропозиції полягає у використанні штучного інтелекту, машинного навчання, предикативної аналітики та технології великих даних для виявлення небажаних фінансових операцій в банках, ідентифікації ризиків на фінансових ринках, що можуть негативно вплинути на становище банківського сектору.

8. Запропоновані можливості удосконалення механізму наглядового реагування та впливу на проблемні банки. Покращення системи наглядового контролю над проблемними банками є ключовим для збереження стабільності банківської галузі. Рекомендується вжити заходів, таких як прискорення розподілу цінних активів, оптимізація передачі фінансової звітності до НБУ, обмеження фінансових стимулів для керівництва, а також контроль за розмірами виплат дивідендів. Оцінки показують, що такі дії можуть призвести до економії в розмірі 4,52 млрд грн., сприяючи зберіганню активів навіть у ситуації високої інфляції.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеєнко М. Д., Смоленюк Р. П. Нова інституційна стратегія Національного банку України у контексті сприяння інноваційного розвитку. *Європейський вектор модернізації інженерної та економікруправлінської освіти в умовах сталого розвитку промислового регіону*. 2021. С.43-45.
2. Балицька М. В., Бровенко К. С. Фінансові технології як драйвер розвитку фінансових ринків. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. №9. С.59-65.
3. Благун І. І. Банкоцентричність фінансового ринку України. *Вчені записки ТНУ імені ВІ Вернадського. Серія: Економіка і управління*. 2020. №1. С.202-209.
4. Блащук-Дев'яткіна Н., Фелісеєв В. Вплив грошово-кредитної політики на банківську систему України. *Молодий вчений*. 2020. № 5 (81). С. 153-158.
5. Варцаба В. І. Макропруденційне регулювання як напрям антикризової політики Національного банку України. *Електронний науковий журнал «Приазовський економічний вісник»*. 2020. № 1/18. С. 234-238.
6. Джафарова О. та ін. Міжнародно-правові засади діяльності Національного банку України як суб'єкта державного фінансового моніторингу. *Постановка проблеми. Правові засади. Правові новели*. 2022. №(2022). С. 177.
7. Добриніна Л. В. Підприємство як учасник фінансового ринку, його інвестиційні стратегії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2019. Вип. 23, Ч. 1. С.80-83.
8. Економічні нормативи та ліміти відкритої валютної позиції (у розрізі банків). URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Ratios_by_Banks_2023-09-01.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
9. Еркес О., Гордієнко Т. Нові нормативи ліквідності в системі ризик-орієнтованого нагляду за діяльністю банків України. *Економіка та суспільство*. 2019. № 20.

10. Загальна структура Національного банку. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/structure> (дата перегляду: 31.10.2023).
11. Заруцька О.П., Павлов Р.А. Прозорість банківського нагляду, як необхідна умова незалежності Національного банку України. *Вісник Сумського державного університету*. 2020. №3. С.54-62.
12. Звіт про фінансову стабільність. URL: <https://bank.gov.ua/ua/stability/report> (дата перегляду: 31.10.2023).
13. Значення економічних нормативів в цілому по системі. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Ratios_Banks_2023-09-01.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
14. Індекс ПФТС. URL: https://bank.gov.ua/files/4-Financial_markets.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
15. Індeksi споживчих цін. URL: https://bank.gov.ua/files/macro/CPI_u.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
16. Інформація про дати прийняття рішень Національним банком про визнання банків неплатоспроможними та про ліквідацію, рішень ФГВФО про запровадження тимчасової адміністрації з 2014 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/supervision/reorganizat-liquidat/reorganiz-history#2022> (дата перегляду: 31.10.2023).
17. Ковальова О.М. Інвестиційно-інноваційна модель фінансового ринку України. *Діса плюс*. 2019. С.120-139.
18. Ніколаєва А. М. Теоретико-методологічні аспекти оцінки ефективності фінансового ринку. *Економічний форум*. 2021. № 1.3. С. 125-133.
19. Нормативи капіталу та їх складові (у розрізі банків). URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Skladovi_RK_2023-09-01.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
20. Облікова ставка Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/monetary/stages/archive-rish> (дата перегляду: 31.10.2023).

21. Обов'язкові резерви. URL: <https://bank.gov.ua/ua/markets/money-market/reserve-requirements-chart?startDate=01.01.2018&endDate=10.11.2023> (дата перегляду: 31.10.2023).
22. Огляд банківського сектору. 2019 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2019-11.pdf?v=4 (дата перегляду: 31.10.2023).
23. Огляд банківського сектору. Серпень 2023 р. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2023-08.pdf?v=4 (дата перегляду: 31.10.2023).
24. Онишко С., Венгуренко Т. До питання домінант концептуальної трансформації відносин у ланцюгу «фінансова система–фінансовий ринок–фінансове посередництво». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. №1 (25). С.111-116.
25. Основні показники діяльності банків України. URL: https://bank.gov.ua/files/stat/Indicators_Banks_2023-09-01.xlsx (дата перегляду: 31.10.2023).
26. Петрик О. Політика Національного банку України під час війни. *Socio-economic relations in the digital society*. 2022. №4.46. С.15-23.
27. Полагнин Д. Д. Аналіз тенденцій зміни офіційного валютного курсу Національного банку України. *Збірник наукових праць Університету державної фіскальної служби України*. 2020. №1-2. С. 307-324.
28. Політило М. П., Бонецький О. О. Особливості застосування монетарних інструментів Національним банком України в умовах невизначеності. *Економіка та держава*. 2020. №10. С.136-139.
29. Посаднєва О. М. Макроекономічне стрес-тестування банків як інструмент забезпечення стійкості банківської системи. *Підприємництво та інновації*. 2021. № 16. С. 87-93.
30. Про банки і банківську діяльність: Закон України за станом на 07 грудня 2000 р. /Верховна Рада України. Київ : Верховна Рада України, 2000. №

2121-III. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 5-6, ст.30. (Закон України)

31. Про державне регулювання ринків капіталу та організованих товарних ринків: Закон України за станом на 30 жовтня 1996 р. /Верховна Рада України. Київ : Верховна Рада України, 1996. № 448/96-ВР. (Закон України)

32. Про Національний банк України: Закон України за станом на 20 травня 1999 р. /Верховна Рада України. Київ : Верховна Рада України, 1999. № 679-XIV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 29, ст.238. (Закон України)

33. Про платіжні послуги: Закон України за станом на 30 червня 2021 р. /Верховна Рада України. Київ : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text>, 2021. № 1591-IX. (Закон України)

34. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України за станом на 23 лютого 2006 р. /Верховна Рада України. Київ : Верховна Рада України, 2006. № 3480-IV. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2006, № 31, ст. 268. (Закон України)

35. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України за станом на 14 грудня 2021 р. /Верховна Рада України. Київ : URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-IX>, 2021. № 1953-IX. (Закон України)

36. Пурій Г. М., Теоретико-методологічне дослідження розвитку фінансового ринку. *Облік і фінанси АПК*. 2011. № 1. С. 164-168. URL: <https://magazine.faaf.org.ua/teoretiko-metodologichne-doslidzhennya-rozvitku-finansovogo-rinku.html> (дата перегляду: 31.10.2023).

37. Руда О. Л. Банківський нагляд та його вплив на банківську систему України. *Агросвіт*. 2022. № 5-6. С. 15-23.

38. Сербин Р. А., Севрук В. Г. Окремі підходи до поняття адміністративно-правового статусу Національного банку України як суб'єкта державного фінансового моніторингу. *Держава та регіони*. 2023. №1. С.79.

39. Сіренко Н.М., Боднар О.А., Шишпанова Н.О. Інституціональна інфраструктура фінансового ринку: теоретико-практичний аспект. *Modern Economics*. 2021. № 25(2021). С.130-135.
40. Татарин Н., Петрович А., Педченко І. Стан та перспективи розвитку фінансового ринку України. *Молодий вчений*. 2020. №3 (79). С.273-277.
41. Borysiuk O., Datsyuk-Tomchuk M., Lipovska-Makovetska N. Імперативи розвитку фінансового ринку України в умовах цифровізації. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2020. №2.22. С.168-176.
42. Supervisory technologies. 2021. How Suptech empowers regulators to supervise efficiently and effectively. URL: <https://www.fsca.co.za/Documents/How%20Suptech%20can%20empower%20Regulators.pdf> (дата перегляду: 31.10.2023).